

تحلیل جامعه‌شناختی سطوح هویتی تات‌نشینان تاکستان و بوئین‌زهر^۱

هاشم آرام^۲، منصور وثوقی^۳

چکیده

سطوح هویتی، ابعاد فردی و جمعی هویت را در بر می‌گیرد، که این ابعاد، هویت‌های جنسیتی، خانوادگی، شهروندی، محلی، ملی و دینی را شامل می‌شود. مطالعات نشان می‌دهد که گاه این ابعاد و به عبارتی سطوح، هم‌ساز و سازگار با هم هستند و گاه ناهم‌ساز و ناسازگار با هم بوده و به نوعی کشمکش و منازعه در اجتماعات و جوامع به وجود می‌آید. مهم‌ترین ناسازگاری معمولاً در ارتباط با سطوح کلان هویتی؛ محلی و ملی است. بر این اساس در این مطالعه سعی شد تا ضمن شناسایی لایه‌های هویتی تات‌نشینان، رابطه سطوح هویتی کلان بررسی گردد، تا درک روشنی از لایه‌ها و سطوح هویتی مناطق تات‌نشین تاکستان و بوئین‌زهرها به دست آید. روش مطالعه، روش کیفی داده‌محور «نظریه بنیانی» و تکنیک‌های مشاهده، مصاحبه عمیق و تحلیل اسناد بود که مفاهیم، مقولات و قضایا به شیوه کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی، از طریق مصاحبه‌های فردی با ۲۴ نمونه کیفی و دو مصاحبه گروهی، کشف، مقایسه و طبقه‌بندی شد و در نهایت با شناسایی مقولات هسته‌ای، الگوی پارادایمی ارائه گردید. با توجه به نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق، تصور و برداشتی که تات‌نشینان از خودشان دارند به صورت چند وجهی و چند بعدی است و ذیل هویت جمعی و عام «ملی‌گرایی»، هویت قومی و خاص خود «محلی‌گرایی» را نیز دارند که البته کم و کیف این عناصر هویتی بسته به شرایط زمینه‌ای و مخصوصاً موقعیت جغرافیایی متفاوت است. به طوری که مطابق یافته‌ها، تصور و برداشت مناطق تات‌نشین بوئین‌زهرها، بیشتر ملی‌گرایانه و دین‌مدارانه است و در مناطق تات‌نشین تاکستان، تصور و برداشت تات‌ها عمدتاً محلی‌گرایانه است.

واژگان کلیدی: هویت، سطوح هویتی، تات، تات‌نشینان، محلی‌گرایی، ملی‌گرایی.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۵/۰۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۳/۱۲

Archive

^۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری است که در گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تدوین شده است.

^۲ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران (Email: Hashem.aram@gmail.com)

^۳ استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

هر چند در مورد بسیاری از اقوام و خرده فرهنگ‌ها در ایران مطالعات گسترده‌ای صورت گرفته، اما این مطالعات در مورد همه اقوام، اقلیت‌ها و خرده فرهنگ‌ها نبوده و حداقل به لحاظ جامعه‌شناختی به آنان پرداخته نشده است و به واقع بسیاری از این اقوام ناشناس مانده^۱ و افراد، یا اطلاعاتی در مورد این اقوام ندارند و یا اطلاعات آنان بسیار اندک است. یکی از این خرده فرهنگ‌ها، تات‌نشینان هستند. در همین راستا این مطالعه با رویکرد جامعه‌شناختی سعی در شناسایی ابعاد و مولفه‌های هویتی تات‌نشینان و مشخص کردن بعد هویتی قالب در بین آنان است. با توجه به این که اکثر مطالعات صورت گرفته در زمینه مسائل قومی در ایران با رویکرد سیاسی بوده و تأکید این مطالعات بیشتر بر عناصر خارجی و دخالت بیگانگان در شکل‌گیری مسائل قومی بوده است و نیز در رابطه با تات‌نشینان نیز مطالعات صورت گرفته به لحاظ مردم‌شناختی و زبان‌شناختی بوده، در مطالعه حاضر با رویکرد جامعه‌شناختی سعی در توصیف، تحلیل و مقایسه ابعاد هویتی تات‌نشینان شهرستان‌های تاکستان و بوئین زهرا هستیم.

به‌طور کلی مسأله هویت در دهه‌های اخیر در حوزه جامعه‌شناختی به دنبال برجسته شدن بحث‌های فرهنگی، نقد دنیای مدرن، جهانی شدن و بازتاب آن بر هویت به یکی از موضوعات اساسی عصر مدرن بدل گشته است. تحولات و دگرگونی‌های نوین در سال‌های نخستین دهه ۱۹۹۰ و ظهور اندیشه‌های نوین، به‌ویژه پست‌مدرنیسم و گسترش فرآیند جهانی شدن، باعث توجه بیشتر اندیشمندان و پژوهشگران علوم اجتماعی به پدیده‌هایی همچون «ملیت»، «هویت» و «قومیت» شده است (احمدی، ۱۳۸۹). امروزه با توجه به تنوع هویت‌های کسب شده توسط فرد در جامعه، می‌توان گفت هویت‌ها در سطوح مختلف (محلی، ملی و فراملی) در هم تنیده شده‌اند که گاه در جهت هم‌سازی، پیوند و همبستگی با هم قرار دارند و گاه در تعارض و منازعه و مناقشه با یکدیگر، که هویت ملی را دچار نقصان کرده و پایه و اساس شخصیت متعهد به جامعه را سست می‌کند.

آنچه مطالعه بر روی خرده فرهنگ‌ها را در ایران با اهمیت می‌کند. این واقعیت است که ایران یک کشوری است که اقوام گوناگون را در خود جای داده است و پس از گذشت چند صد سال سکونت این اقوام و گروه‌های قومی در ایران و زندگی با آداب و سنت‌های ایرانی، هم‌چنان هویت فرهنگی و قومی جداگانه خود را حفظ کرده‌اند و روابط ذهنی و عینی خود با سرزمین اصلی را تداوم بخشیده‌اند. از همین روی مطالعه هویت اجتماعی تات‌ها می‌تواند یک شناخت کلی از وضعیت اجتماعی و فرهنگی این گروه قومی ارائه دهد و همچنین شناختی از لایه‌ها و ابعاد هویتی آنان را ارائه دهد که این شناخت گامی در ارزیابی نحوه مواجهه ابعاد و مولفه‌های هویتی در سطوح گوناگون هویت تات‌ها است.

به‌طور کلی دغدغه و پرسش آغازین این مطالعه عبارت است از: تصور و برداشت تات‌نشینان تاکستان و بوئین زهرا از خود، به چه صورت است؟ ابعاد و مولفه‌های هویتی تات‌نشینان کدامند و کدام بعد، قالب است؟ رابطه سطوح هویتی، محلی، ملی و دینی تات‌نشینان به چه صورت است؟

پیشینه تحقیق

اکثر تحقیقات صورت گرفته در زمینه تاتی و تات‌ها با نگاه زبان‌شناختی بوده و پژوهش‌های انگشت‌شماری نیز با نگاه مردم‌شناختی انجام شده است. از جمله این مطالعات عبارتند از: کارنگ (۱۳۳۵) خلخال یک لهجه آذری؛ آل‌احمد (۱۳۵۳) تات‌نشین‌های بلوک زهرا؛ کسروی (۱۳۷۸) رساله آذری یا زبان باستان آذربایگان؛ افشار (۱۳۶۸) زبان فارسی در آذربایجان؛ هنینگ (۱۹۵۹) زبان کهن آذربایجان؛ مرتضوی (۱۳۴۲) فعل در زبان هرزنی؛ ادیب طوسی (۱۳۶۸)؛ عبدلی (۱۳۶۳) فرهنگ تاتی و تالشی؛ عبدلی (۱۳۸۰) فرهنگ تطبیق تاتی/تالشی و آذری؛ پورداد (۱۳۸۵) گویش تاتی از زبان آذری؛ یارشاطر (۱۹۶۹) مقالاتی در مورد گویش تاتی کجل و شاهرود؛ آرادگلی (۱۳۴۹) بررسی واج‌شناسی گویش تاتی دهکده کجل؛ معراجی (۱۳۷۷) زبان تاتی در شاهرود خلخال؛

^۱ یکی از این خرده فرهنگ‌ها که ناشناس مانده و محقق خود در گفت‌گوهای بسیار، شاهد این ناشناس و گمنام بودن آن بوده، تات‌نشینان هستند که بسیاری از مردم ما آن‌ها را نمی‌شناسند و این در حالی است که زبان تاتی و تعلقات مردم تات‌نشین به آن، نشان‌دهنده وجود غیر قابل انکار خرده فرهنگ زبانی است.

معراجی (۱۳۸۸) فرهنگ موضوعی تاتی به فارسی؛ یحیی‌زاده (۱۳۸۲) بررسی زبان شناختی گویش تاتی شاهرود خلخال؛ صفوی (۱۳۸۰) نکاتی درباره نظام آوایی تاتی کلوری؛ کیشی‌خاله و سبزی‌پور (۱۳۸۶) ساخت ارگتیو در گویش تاتی خلخال؛ کیشی‌خاله و سبزی‌پور (۱۳۸۶) بررسی ریشه و ماده افعال در گویش‌های تاتی / تالشی و گیلکی؛ سبزی‌پور (۱۳۸۸) بررسی واژه‌های گویشی در زبان و ادبیات فارسی-مطالعه موردی گویش تاتی؛ جبروتی (۱۳۸۹) درباره زبان تاتی کجل؛ نوازی (۱۳۸۶) بررسی هویت تات‌های ایران، و مطالعات دیگر که چند تحقیق که ارتباط موضوعی با پژوهش حاضر دارند، تشریح می‌شود؛

آل‌احمد (۱۳۵۳) در کتاب تات‌نشین‌های بلوک زهرا با نگاهی مردم‌شناختی، تات‌نشین‌های بوئین‌زهرا را معرفی کرده است. در این مطالعه با مقدمه‌ای که در خصوص آشنایی با محل و علت آشنایی و نیز مشغله ذهنی که نویسنده داشته است در شش گام که شامل موقعیت محل؛ تأثیر تاتی و ترکی در یکدیگر؛ آمار و ارقام؛ امور کدخدایی؛ مباشرت ده و نظر کلی به زندگی مردم، تات‌ها را معرفی کرده است. از جمله مناطق تات‌نشین که در این مجموعه آمده عبارتند از؛ ابراهیم‌آباد، سگرآباد، رامند، دودانگه، افشاری، دشتابی، همه بلوک‌های همسایه بوئین‌زهرا و نیز شال، اسفرورین، خیاره، خوزین، تاکستان و دانسفان به لهجه تاتی سخن می‌گویند (آل‌احمد، ۱۳۵۳: ۱۸).

نوازی (۱۳۸۶) در تحقیق خود با عنوان بررسی هویت تات‌های ایران با رویکرد اجتماعی و سیاسی در مورد تات‌ها چنین می‌نویسد؛ از میان اقوام گوناگونی که در دوره‌های تاریخی مختلف در ایران زندگی کرده‌اند. تات‌ها، بازمانده تمدن باستانی ماد هستند که پراکندگی آن زمانی از داغستان و شیروان و آذربایجان و همدان، کرمانشاه و قزوین و زنجان تا سمنان و خراسان را در بر می‌گرفت؛ ولی امروزه پس از گذشت چند هزار سال، نه اثری از آن تمدن کهن باقی است و نه، شناختی از این پیشینه فرهنگی و تمدنی وجود دارد، به گونه‌ای که بازماندگان تات‌ها حتی گویش‌های مختلف تاتی را که در تماس با گویش‌ها و زبان‌های دیگر دست خوش تغییراتی شده است، به درستی تشخیص نمی‌دهند. در این پژوهش محقق تلاش کرده تا علاوه بر ریشه‌شناسی واژه تات، پیشینه تاریخی تات‌ها، جمعیت و پراکندگی جغرافیایی و نفوس آنان، به اهداف و تقاضاهای قومی و عوامل هم‌گرایی و یا واگرایی این قوم در پیگیری و تقاضاهای خود، کارکرد نظریه‌گزینش عقلانی در فرآیند بحران‌های قومی را مورد سنجش قرار دهد (نوازی، ۱۳۸۶: ۱۲۴). مطابق یافته‌های این پژوهش از جغرافیای مسکن و شمار تات‌های کنونی آمار دقیقی در دست نیست، با این حال بر اساس نظر پژوهشگر تات‌شناسی تاکستان، محل‌های سکونت تات‌های ایران در تاکستان، بوئین‌زهرا، شال، دانسفان، اسفرورین، رامند، طالقان، رودبار، الموت به‌ویژه در روستای گازرخان و منطقه پشکل دره آبیک در قزوین و چند روستا در بخش شاهرود خلخال و رودبار گیلان، هرزند و کرینگان و گلین‌قیه در مرند، زوز و حسنو در قره‌داغ، بخش جرگلان از توابع بجنورد و برخی روستاهای خط مرزی ترکمنستان می‌باشد، اما بیشترین سهم از آن شهرستان تاکستان در استان قزوین است که تات‌ها بیش از ۶۰ هزار نفر از جمعیت ۱۶۰ هزار نفری آن را تشکیل می‌دهند و پس از آن بوئین‌زهرا با حدود ۳۰ هزار نفر قرار دارد (همان: ۲۷-۲۶). یافته‌های میدانی پژوهش حاکی از آن است رابطه سه‌گانه بستگی قومی (جغرافیا، زبان و دین) در میان تات‌ها بسیار شدید معنی‌دار است. تات‌ها عمدتاً در استان قزوین به مرکزیت تاکستان سکونت دارند و ۸۶/۳ درصد در منزل و با خانواده خود به زبان تاتی صحبت می‌کنند که زبان فارسی با ۹ درصد و زبان آذری با ۳ درصد و زبان گیلکی با ۱/۶ درصد در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. ۶۷/۲ درصد تات‌ها تمایل به ازدواج با تات‌های دیگر دارند، ۷۷/۷ درصد تات‌ها خود را وابسته به قومی به نام تات می‌دانند و ۶/۸ درصد از آنان خود را وابسته به قوم ماد می‌دانند. دین و مذهب تات‌های این منطقه اسلام، زرتشتی، مسیحی و یهودی است و میزان تعهد به مذهب با ۶۶/۳ درصد در حد زیاد می‌باشد. نتیجه کلی تحقیق نشان می‌دهد به ترتیب سه عنصر آگاهی قومی، خودشناسی قومی و ایستارهای قومی شکل گرفته و هر قدر که زمان می‌گذرد، از شدت عنصر سوم و تا حدی نیز از حدت

دو عنصر نخست کاسته می‌شود. همچنان‌که گذر زمان، عنصر چهارم یعنی رفتار قومی به فراموشی سپرده شده و تاها الگوی متفاوتی را در رفتار خود دنبال نمی‌کنند(همان: ۱۳۵-۱۳۱).

در جدول شماره ۱ یافته‌های پژوهشگران در رابطه با موضوع و مسأله هویت نوشته شده که از جمله مهم‌ترین مفاهیم در تحلیل و تبیین هویت؛ زبان، سبک زندگی، پایگاه، ارزش‌ها و باورها، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی، محرومیت نسبی، سواد، خانواده، همالان و جهانی شدن است.

جدول (۱): ماتریس یافته‌ها و مفاهیم اساسی مطالعات و پژوهش‌های تجربی هویت

مفاهیم اساسی	مهمترین یافته‌ها درباره هویت	رویکرد نظری/نظریه پردازان	پژوهشگر
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	تمایلات قوم‌مدارانه بیشتر در میان روستائیان، کم سوادان و مراتب شغلی پایین تر	اسمیت، بوئرژ، رانجایلد و شایخ‌لین، لوین	میرمحمدی (۱۳۷)
مذهب، زبان، پوشش، پابندی به رسوم	هویت فرهنگی دانش آموزان چهار بعد قومی، مذهبی، ملی و مدرن دارد.	بندیکت، مید، کاردینر و لیتون	محمدی (۱۳۷۹)
مشروعیت، عام‌گرایی، عدالت، تعاملات	میزان تعلق و تعهد بالا به هویت ملی		رزازی فر (۱۳۸۰)
سبک زندگی، زبان،	تقابل بین هویت ملی و محلی مولفه‌های سبک زندگی منجر به تقابل و تضاد هویتی در سه سطح محلی، ملی و جهانی نمی‌شوند. «زبان» در سطح هر سه الگوی هویتی قوی‌ترین عامل هویت‌سازی است	انسان‌شناسی	نصرتی (۱۳۸۴)
خاص‌گرایی (هویت محلی) بینابین (هویت جامعه ای - ملی) عام‌گرایی (هویت جهانی)	مرتب‌ه شغلی عالی منجر به افزایش و تحکیم هویت جمعی خاص‌گرایانه (هویت محلی) می‌شود افزایش درآمد منجر به افزایش و تحکیم هویت جمعی خاص‌گرایانه (هویت محلی) می‌شود افزایش سطح تحصیلات منجر به افزایش و تحکیم هویت جمعی خاص‌گرایانه (هویت محلی) می‌شود افزایش بهره‌مندی از امکانات و تسهیلات رفاهی منجر به افزایش و تحکیم هویت جمعی خاص‌گرایانه (هویت محلی) می‌شود دارا بودن منزلت و احترام اجتماعی منجر به افزایش و تحکیم هویت جمعی خاص‌گرایانه (هویت محلی) می‌شود پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا، منجر به افزایش و تحکیم هویت جمعی خاص‌گرایانه (هویت محلی) می‌شود. پنداشت مثبت افراد از خود افزایش هویت جمعی بینابین (هویت ملی) و عام‌گرایانه (هویت جهانی) را به دنبال دارد. با گسترده تر شدن دایره تعاملاتی فرد هویت جمعی عام‌گرایانه افزایش پیدا می‌کند. با مشروعیت نظام سیاسی نیز بر میزان هویت ملی افزوده می‌شود.	جامعه‌شناسی	کیشی پور (۱۳۸۳)

هویت جمعی دانشجویی هویت جمعی محلی هویت جمعی ملی	انسان‌ها دارای هویت‌های جمعی متعددی هستند که اشکال فضایی آن خانواده، محله، شهر، استان، کشور، منطقه‌ای، قاره‌ای و جهانی هستند. متغیر مستقل اجتماعی شدن دانشجویان توانسته است بخش بزرگی از واریانس هویت‌های دانشجویی، محلی و ملی را تبیین کند. با کنترل متغیر تعداد واحدهای گذرانده، متغیرهای وضعیت اجتماعی - اقتصادی، میزان دینداری و میزان تبعیضات توانسته اند بخش دیگری از تغییرات متغیر وابسته هویت جمعی در همه سطوح را تبیین کنند	جامعه‌شناسی	آقازاده (۱۳۷۷)
رابطه بین قومی	رابطه مستقیم همکاری‌های بین قومی با تعلق و وفاداری اقوام به اجتماعی ملی. رابطه معکوس تعارضات و خصومت‌های قومی با تعلق و وفاداری اقوام به اجتماعی ملی		یوسفی (۱۳۸۰)
هویت ملی، هویت قومی	گرایش قوی به هویت ملی و قومی. رابطه مثبت هویت قومی و ملی	ترنر، تاجفل، اسمیت، اریکسون	احمدلو و افروغ (۱۳۸۱)
فضای سایبرنتیک	عدم وجود رابطه معنی‌دار بین فضای سایبرنتیک و سطوح هویت اجتماعی (خرد و کلان)		دوران (۱۳۸۱)
تحولات معرفت‌شناختی	بازاندیشی در ابعاد هویتی خویش	گیدنز	فرجی (۱۳۸۰)
عوامل اجتماعی مدرن	بالا بودن بحران هویت دانشجویان. رابطه عزت‌نفس، ارزش‌های فرهنگی و دینی با بحران هویت.	گیدنز	ارشد فردی (۱۳۸۱)
ساز و کارهای هویت‌سازی	هویت‌سازی آمرانه نظام سیاسی و آموزشی، دوگانگی مذهبی و ارزشی، ضعف زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی	پارسونز	بابائی فرد (۱۳۸۲)
سبک زندگی، باورهای دینی، اعتماد بنیادین، هویت نقشی، تحصیلات	تأثیر تحصیلات، ارزش‌ها و نگرش‌ها، سبک زندگی و هویت نقشی بر بازتعریف هویت زنان	گیدنز و جنکینز	رفعت‌جاه (۱۳۸۳)
ماهواره، اینترنت	نقش کنشگران در هویت‌سازی، تضاد هویت‌های دینی روش‌مدار با سایر هویت‌ها، تقویت هویت‌های بدیل (محلی)	رابرتسون	کلاهی (۱۳۸۴)
فضای مجازی و بلاگ	عدم وجود تعدد شخصیت‌ها در وبلاگ	هال، گیدنز، جنکینز، مید، ترکل	خلیلی (۱۳۸۴)
رسانه‌ها، پایگاه اجتماعی، مذهبی بودن	نسبت بالای هویت بازاندیشانه در نمونه، رابطه مستقیم استفاده از رسانه، پایگاه اجتماعی و هویت بازاندیشانه	گیدنز	شالچی (۱۳۸۴)
مدرنیته، مذهب	استفاده لک‌ها از فرصت‌های جهانی شدن برای بازسازی فرهنگی خویش به شیوه عامیانه	هال	قلی‌پور (۱۳۸۴)
سیاست قومی	گرایش به هویت سیاسی در بین تحصیلکردگان بلوچ	تاجفل، ایساجیو	گودرزی (۱۳۸۳)
جنسیت، نذهب، قومیت، رشته	نمود بیشتر هویت محلی در قیاس با هویت جهانی		آرمی (۱۳۸۳)
سرمایه اجتماعی	تأثیر منفی سرمایه اجتماعی بر روابط اقوام و تأثیر مثبت بر هویت ملی، تأثیر مثبت روابط اقوام بر هویت ملی		رضایی و احمدلو (۱۳۸۴)

نیازی و کارکنان (۱۳۸۶)	جنگینز	رابطه معنی دار سرمایه فرهنگی و هویت اجتماعی	سرمایه فرهنگی
مریدی و تقی زادگان (۱۳۸۶)	آلپورت، کوهن	تأثیر جنسیت، تعداد دوستان، پذیرش در گروه همسالان، هم‌رنگی با گروه همسالان، فعالیت گروهی و نحوه گذران اوقات فراغت بر بحران هویت	جنسیت، عوامل اجتماعی، تعاملات
مقدس جعفری و همکاران (۱۳۸۷)	جنگینز، اسمیت	در هویت ملی و قومی هر دو مورد احساس تعلق (بعد نگرشی) بیشتر از احساس تعهد (بعد رفتاری) است. رابطه معکوس احساس نابرابری و هویت ملی. رابطه معکوس پایگاه اجتماعی و هویت قومی. رابطه مستقیم تعامل اجتماعی و هویت ملی	احساس نابرابری، پایگاه اجتماعی، تعامل اجتماعی
مقدس و حیدری (۱۳۸۷)		همبستگی مثبت و معنی دار عقلانیت، رابطه اجتماعی باز و صریح با هویت ملی. همبستگی منفی و معنی دار صراحت و رابطه با هویت طایفه ای. همبستگی منفی هویت ملی و طایفه ای	عقلانیت، روابط اجتماعی باز، صراحت، اعتماد
اکوانی (۱۳۸۷)	راتچالد و شایخ‌لین، پل براس	گرایش بالاتر از میانگین به هویت ملی و قومی. همبستگی مثبت این دو گرایش. رابطه مثبت وضعیت اقتصادی و گرایش به هویت ملی	وضعیت اقتصادی
صدیق سروسنایی و حاجیان (۱۳۸۷)	کنش متقابل نمادین	قوت ابعاد فرهنگی هویت ملی، قومی و مذهبی. گرایش متوسط به ابعاد اجتماعی هویت ملی، قومی و مذهبی. گرایش پایینتر از میانگین به ابعاد سیاسی هویت ملی و قومی. گرایش ضعیف به ابعاد سه گانه هویت مدرن. تعاملات مثبت بین ابعاد هویت ملی، قومی و مذهبی و فاصله معنی دار هویت مدرن با دیگر ابعاد هویت ایرانی.	تعاملات، ابعاد هویت
حاجیان (۱۳۸۷)	مید، بلومر	برجستگی هویت ملی و قومی. رابطه مثبت و قوی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی	هویت قومی
ادیبی و همکاران (۱۳۸۷)	جنگینز	هویت اجتماعی بالاتر از میانگین، بعد مذهبی و ملی هویت بالاتر از سه بعد قومی، جنسی و گروهی. رابطه معکوس جهانی شدن و هویت اجتماعی. رابطه معکوس طبقه اجتماعی و هویت ملی و مذهبی	جهانی شدن
آزادمرز آبادی (۱۳۸۷)		رابطه معنی دار گرایش نوجوانان به نظام ارزشی و هویت ملی آنان	نظام ارزشی
ملکی و عباسپور (۱۳۸۸)	مید، تاجفل	نگرش مثبت به هویت ملی. رابطه مستقیم رضایت اجتماعی و نگرش به هویت ملی و رابطه معکوس مصرف رسانه خارجی با نگرش به هویت ملی	جهانی شدن، رسانه های خارجی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، رضایت اجتماعی
جهانگیری و معینی (۱۳۸۹)	گیدنز	رابطه محل تولد، سکونت، سرمایه اجتماعی و مذهب با هویت. عدم رابطه سن، جنس، تأهل، تحصیلات والدین، درآمد خانواده، وضعیت طبقاتی و عزت نفس.	سرمایه اجتماعی
باقری و سلیمان نژاد (۱۳۸۹)	گیدنز	رابطه معکوس پایگاه اقتصادی - اجتماعی با هویت جمعی و رابطه مستقیم با هویت فردی.	پایگاه اقتصادی - اجتماعی
نواح و همکاران (۱۳۸۹)	چاندرا	رابطه مستقیم احساس محرومیت سیاسی و اقتصادی، استفاده از رسانه های خارجی و مشارکت سیاسی با هویت قومی	هویت قومی
باهنر و جعفری (۱۳۸۹)	گیدنز، بورک، کنش متقابل نمادین	رابطه مستقیم تماشای تلویزیون با هویت ملی. عدم رابطه تماشای تلویزیون با هویت قومی	برنامه های تلویزیون

دوستان، خانواده، تلویزیون، ماهواره، اوقات فراغت، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، رشته و کلاس، کتاب درسی	رابطه معنی دار عوامل دوستان، خانواده، تلویزیون، ماهواره، شیوه‌های گذران اوقات فراغت، و عدم رابطه معنی داری پایگاه اقتصادی و اجتماعی، رشته و کلاس، محتوای درسی با هویت ملی	تاجفل	حقیقتیان و همکاران (۱۳۹۰)
محرومیت نسبی	همبستگی معکوس و به نسبت شدید احساس محرومیت نسبی با گرایش به هویت ملی	تاجفل	ربانی و همکاران (۱۳۹۰)

با اقتباس از از کریمی و همکاران (۱۳۹۱)

در بخش داخلی، منابع هویتی در آثار اندیشمندان ایرانی از جمله؛ بروجرودی (۱۳۷۷)، تاجیک (۱۳۸۴)، حیدری (۱۳۸۳)، رجایی (۱۳۸۲)، سروش (۱۳۷۵)، شادمان (۱۳۸۲)، شایگان (۱۳۷۱)، شریعتی (۱۳۶۴)، طباطبائی (۱۳۷۴)، عنایت (۱۳۵۱)، نصر (۱۳۶۱)، کاجی (۱۳۷۸)، کیچوئیان (۱۳۸۴)، گل محمدی (۱۳۸۳)، مسکوب (۱۳۷۶)، میرمحمدی (۱۳۸۳)، که به لحاظ نظری به موضوع و مسأله هویت پرداخته‌اند. نقطه مشترکی بین همه این اندیشمندان وجود دارد که تأکید بر همبستگی و هم‌زمانی ورود شکل خاصی از مدرنیته به ایران و پیدایش مسأله‌ای به نام هویت و در نتیجه بحران هویت است. از حیث منابع هویتی، توافق و اجماع کاملی وجود ندارد اما در مجموع می‌توان گفت زبان فارسی، مذهب تشیع، دین اسلام، فرهنگ شرق، عرفان شرقی، فطرت، مدرنیته و تاریخ ملی، مهم‌ترین عناصر تعیین کننده هویت ایرانی هستند (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۰).

و از سویی دیگر و بر مبنای یافته‌های تجربی، هویت اجتماعی بر ساخته از تعلقات جنسیتی، خانوادگی، قومی، ملی، دینی و مکانی است که تحت تأثیر پایگاه، نابرابری‌ها، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی، باورها و ارزش‌ها، سبک زندگی و تحولات جهانی شدن، قرار دارد.

آنچه این مطالعه را نسبت به مطالعات پیشین متفاوت و متمایز می‌کند، در وهله اول این است که در مورد تات‌نشینان و مسائل هویتی آنان از حیث اجتماعی، مطالعه‌ای صورت نگرفته و در گام بعدی، شیوه استدلال در این مطالعه است که به صورت استقرایی از مشاهدات و مصاحبه‌ها، مفاهیم و مقوله‌های اساسی در ارتباط با هویت کشف و چگونگی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری این مقولات ارائه شده است.

نظریه‌های هویت را می‌توان در قالب دو رویکرد (رهیافت) مدرن و پست‌مدرن جای داد. رویکرد مدرن شامل نظریه‌های روان‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی است و رویکرد پست‌مدرن عمدتاً متأثر از ادبیات، زبان‌شناسی و معناشناسی می‌باشد که با نظریه گفتمانی شناخته می‌شود. در این مطالعه بیشتر رویکرد مدرن که نظریه‌های جامعه‌شناختی را در بطن خود دارد، مد نظر می‌باشد و به نوعی چارچوب نظری این مطالعه نظریه‌های جامعه‌شناختی است. مطابق این رویکرد، تحلیل هویت بیشتر مبتنی بر پر کردن شکاف بین فرد و جامعه، کنش و ساختار و به تعبیری عاملیت و ساختار است و صاحب‌نظران این رویکرد فرآیندهای هویت‌یابی و هویت‌سازی در دوران مدرن را بیشتر با در نظر گرفتن تأثیرات دوسویه و دو طرفه افراد و ساختارهای اجتماعی تبیین می‌کنند. گیدنز و جنکیز از جمله این اندیشمندان هستند که به زمینه‌های ساختاری و فرهنگی در شکل‌گیری و بازتعریف هویت‌های فردی و اجتماعی توجه کرده‌اند و ویژگی‌های نهادی دوران معاصر را توضیح داده‌اند (گیدنز، ۱۳۷۸؛ جنکیز، ۱۳۸۱).

به‌طور کلی نظریه‌های جامعه‌شناسی، هویت اجتماعی را می‌توان در مکاتب کارکردگرایی، تضاد و کنش متقابل جای داد. با توجه به این مهم که عموم جامعه‌شناسان بر سازه‌وار بودن هویت اجتماعی باور دارند بنابراین اختلاف آن‌ها در این نکته است که عده‌ای جامعه را عامل ایجاد هویت اجتماعی و محصول سلطه جامعه بر فرد می‌دانند چه به شکل اثباتی و چه به صورت سلبی، و گروهی دیگر چنین شأن مطلق را برای جامعه قائل نبوده و هویت اجتماعی را محصول تعامل بین کنش‌گر و جامعه و یا به عبارتی عاملیت و

ساختار می‌داند. برخی صاحب‌نظران به‌طور مستقیم در حوزه هویت اجتماعی نظریه‌پردازی کرده‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان تاجفل و گیدنز را نام برد، «بسیاری از نظریه‌های هویت اجتماعی با ارتباطات درون گروهی سروکار دارند به گونه‌ای که خود را به‌عنوان عضو یک گروه یا طبقه در مقایسه سایرین بیرون گروه مشاهده می‌کنند.» (توسلی، ۱۳۸۸). در خصوص سازه‌وار بودن هویت اجتماعی «تونی یو»^۱ و همکارش در بررسی هویت ملی به عنوان هویتی اجتماعی به این مهم تاکید دارند که «هویت ملی محصول ساخته شده‌ی ذهنی صاحبان آن است که طی فرآیند اجتماعی شدن شکل گرفته است، آن‌ها بر این باور می‌باشند که هویت ملی یک سازه اجتماعی است، باز تولید می‌شود، بازسازی می‌شود و تخریب می‌گردد و یک ملت به مثابه یک هویت هم‌واره در حال تغییر و دگرگونی است» (Tony yu & Man kwan; 2008, 34-36).

به‌طور کل بر اساس رویکرد جامعه‌شناختی، هویت برساخته اجتماعی است. بر این اساس، خاستگاه و منبع هویت اجتماعی مکان و جایی استعلایی نیست، انسان‌ها نیز آن را در جایی کشف نکرده‌اند، بلکه حاصل شرایط اجتماعی و کنش‌های انسان‌هاست. از این منظر، معنادار بودن هویت، بر برساختی بودن آن دلالت می‌کند؛ معنا خاصیت ذاتی و اشیاء نیست، بلکه همیشه نتیجه توافق یا عدم توافق است. پس هویت نیز چیزی طبیعی، ذاتی و از پیش موجود نیست، بلکه همیشه باید ساخته شود. یکی دیگر از مفروضات این رویکرد، چند بعدی بودن هویت‌هاست (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۴-۳۶). امروزه می‌توان از هویت‌های چند بعدی به جای یک هویت واحد و منسجم سخن گفت و به زعم رابرتسون (۱۹۹۵) بخش عمده‌ای از کنش‌های فرهنگی در جهان معاصر، برخاسته از دیالکتیک خاص و عام است (از کیا؛ و ثوقی؛ عبدالمهی، ۱۳۹۲: ۴).

روش شناسی

در این مطالعه از روش تحقیق کیفی؛ نظریه بنیانی^۲ (گرندد تئوری) و اسنادی استفاده شده است. از آنجا که اطلاعات کمی در مورد هویت تات‌نشینان داریم، این امر ما را مجاب می‌کند تا با روش کیفی و تکنیک‌های آن به جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و تدوین و تحلیل آن‌ها دست بزنیم. از آنجایی که مسأله اصلی پژوهش حاضر، شناخت هویت اجتماعی و ابعاد هویتی و چگونگی ارتباط این ابعاد می‌باشد، به نظر می‌رسد بکارگیری روش کیفی، جهت پاسخ به این موضوع، مناسب باشد. نمونه‌های کیفی مطالعه حاضر شامل زنان و مردان ساکن در مناطق تات‌نشین استان قزوین (شهرستان‌های تاکستان، بوئین زهرا) بوده که به شکل داوطلبانه و به‌صورت هدفمند و قضاوتی انتخاب شدند تا قشرهای مختلف را شامل شود، و با استفاده از ضبط صوت و یادداشت برداری نظری، داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شدند. به جهت رعایت مسائل اخلاقی و حفظ اطلاعات شخصی مندرج در مصاحبه‌ها، در تحقیق به جای اسامی از کدگذاری استفاده شد.

تکنیک‌ها و ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات شامل استفاده از اسناد و متون، منابع مکتوب (کتاب، پایان‌نامه‌ها و مقالات) و همچنین منابع اینترنتی معتبر و وب پیج‌ها^۳؛ مشاهده شامل بازدید از مکان (متن) منتخب و گردآوری اطلاعات از طریق برداشت عکس، فیلم و همچنین مشاهده از طریق شرکت در مراسم و مناسب‌های مناطق تات‌نشین؛ استفاده از روش مصاحبه اکتشافی با آگاهان نسبت به موضوع از طریق پرسشنامه‌های باز به منظور شناخت نسبت به متن، موضوع و نهایی‌سازی پرسش‌ها؛ استفاده از روش مصاحبه عمیق^۴ و نیمه عمیق با مردم و ساکنین منتخب و آگاهان به موضوع و متعاملان با مردم مناطق تات‌نشین، از طریق پرسشنامه‌های باز؛ استفاده از مصاحبه‌های گروهی متمرکز^۵ بود. بنابراین، شرکت‌کننده‌های فعال پژوهش حاضر، اهالی تات‌زبانان و تات‌نشینان استان قزوین هستند که محقق با انجام مصاحبه‌های عمیق با آگاهان موضوع و تات‌زبانان و تات‌نشینان، به گردآوری

^۱ Tony yu

^۲ Grounded Theory

^۳ وب پیج‌ها نمونه‌های خوبی برای مطالعه و نشان دادن نحوه برساخت اجتماعی واقعیت و مسائل خاص هستند (ر. ک به فلیک، ۱۳۸۸: ۳۰۰).

^۴ هدف از این نوع مصاحبه نفوذ محقق به ذهن مصاحبه شونده و کسب اطلاعات حقیقی است (ر. ک به محمدی، ۱۳۸۷: ۸۰).

^۵ محقق با یک گروه چند نفره و با هدف ایجاد بحث بین افراد سولاتی را مطرح می‌کند (ر. ک به محمدی، ۱۳۸۷: ۸۰).

داده‌ها تا مرحله‌ی اشباع مقولات پرداخت. هم‌چنین، هم‌زمان با گردآوری داده‌ها، مرحله تحلیل، آغاز شد (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰). با استفاده از این روش، مقولات، خصوصیات و ابعاد آن‌ها کشف شده و کدگذاری داده‌ها، هم‌زمان با گردآوری آنها انجام گرفت (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸). کدگذاری، برای تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده در سه مرحله‌ی کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت. با توجه به این‌که پایه‌های اصلی این روش، مفاهیم^۱ هستند، لازم بود مفاهیم، ابعاد و خصوصیات آن‌ها شناسایی شوند. این سازوکار در مرحله‌ی کدگذاری باز انجام گرفت. به طوری که از دل داده‌های خام اولیه، مقوله‌های مقدماتی در ارتباط با موضوع مورد پژوهش، از طریق سؤال کردن درباره‌ی داده‌ها، رویدادها، پدیده‌ها و مقایسه‌ی شباهت‌ها و تفاوت‌ها، استخراج شدند (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸). به منظور استنتاج مفاهیم، به «تحلیل سطر به سطر»^۲ مصاحبه‌های انجام شده با تات‌نشینان پرداخته شد. در این مطالعه در مورد موضوع هویت تات‌نشینان سعی شد تا با نگاه چند بعدی^۳ و با بهره‌گیری از تکنیک‌های مختلف مشاهده، مصاحبه و بررسی اسناد و مدارک و وب سایت‌ها، در راستای ثبات‌پذیری و تکرارپذیری نتایج تحقیق گام برداریم.^۴

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های روش کیفی، دیدگاه‌های شرکت‌کنندگان در تحقیق و تنوع آن‌هاست (فلیک، ۱۳۸۸: ۱۵). داده‌های مورد نیاز در پژوهش حاضر از طریق مصاحبه عمیق فردی و گروهی، طی ۴ بار مراجعه به استان قزوین (تاجکستان، بوئین زهرا) در زمستان ۱۳۹۳ و بهار و تابستان ۱۳۹۴ و بهار ۱۳۹۵ گردآوری شدند.

در انتخاب مصاحبه‌شوندگان از روش نمونه‌گیری هدفمند (قضاوتی) و در برخی مواقع از شیوه نمونه‌گیری گلوله برفی^۵ استفاده شد. در مورد جنسیت مصاحبه‌شوندگان، هرچند سعی بر آن بود که تعادلی وجود داشته باشد، اما اکثریت مصاحبه‌شوندگان مرد بودند و محدودیت دسترسی و مصاحبه با زنان وجود داشت و مخصوصاً در مناطق روستائین تات به علت حساسیت مردم روستایی، شرایط مصاحبه سخت بود. مورد دیگری که در انتخاب مصاحبه‌شوندگان لحاظ شد، توجه به سن آن‌ها بود. محدوده سنی افراد انتخاب شده به طور متوسط ۲۵ تا ۶۰ سال بود. در تعیین تعداد ۲۴ نفر مصاحبه‌شونده و ۲ مصاحبه گروهی، از شیوه «اشباع نظری»^۶ استفاده شد.

متن و بستر پژوهش

در این بخش علاوه بر پرداختن به زمینه و پیشینه «تات‌ها» و «تات‌نشینان»، ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیتی و اجتماعی و فرهنگی مناطق تات‌نشین استان قزوین به صورت اجمالی معرفی می‌شود تا شناخت کلی و نسبی از متن و بستر پژوهش به دست آید. در این مرحله سعی می‌شود ویژگی‌های کلی و ابعاد جامعه مورد مطالعه شناسایی شود، که به اصطلاح «زمینه‌سنجی» و یا «دید کلی» اطلاق می‌شود که منظور همان مشاهده کلی و عمومی محقق قبل از محدود کردن دقیق جامعه مورد مطالعه است (وثنوقی و نیک خلق، ۱۳۷۹: ۱۲۹).

یارشاطر (۱۳۵۴) عمده مناطق تات‌نشین استان قزوین که گویش تاتی در آن رواج دارد را، مناطق اطراف رامند در جنوب و جنوب غربی قزوین، تاجکستان، چال [شال]، اسفرورین، خیارج، خوزنین، دانسفان، ابراهیم‌آباد و سگرآباد معرفی کرده است (یارشاطر، ۱۳۵۴: ۳۹۶).

^۱ مفاهیم، بلوک‌هایی هستند که معنای پدیده‌ها را می‌رسانند (ر. ک به استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۲۳)

^۲ Line-by-line analysis

^۳ Triangulation

^۴ ر. ک به فلیک، ۱۳۸۸

^۵ در شیوه نمونه‌گیری گلوله برفی از برخی مصاحبه‌شوندگان خواسته می‌شد تا نفر دیگری که مطلع و آگاه به موضوع می‌تواند باشد را برای انجام مصاحبه معرفی کند.

^۶ Theoretical Saturation

آن نیز آذری زبان هستند. شمار اندکی نیز از ملیت‌های دیگر هستند، برای نمونه مهاجران عراقی و کارشناسان و فنی‌کاران غربی و یا شرقی‌ای که در کارخانه‌های این شهر سرگرم کاراند. زبان میانجی در میان نسل جوان و بیشتر میانسالان فارسی است؛ ولی برخی از میانسالان و بسیاری از سالخوردگان تاتی‌زبان، با آذری‌ها به راحتی آذری صحبت می‌کنند، یعنی در میان این گروه‌های سنی، رابطه‌های آذری-تات به زبان آذری بوده و هنوز هم رایج است. از این میان آذری‌ها، کردها و گیلک‌هایی که در این شهر ساکن‌اند، همگی، تاتی را می‌فهمند ولی رابطه‌ها به فارسی است. آذری‌ها، کردها و فارس‌هایی نیز هستند که تاتی را به خوبی حرف می‌زنند. به سبب ویژگی‌های آوایی و دستوری تاتی، فراگیران بیرون از زبان به ندرت می‌توانند به لهجه‌ی خود این مردم حرف بزنند. در هر حال، زبان و جمعیت غالب در این شهر، تاتی است. جمعیت شهرستان تاکستان بر اساس سرشماری عمومی سال ۱۳۹۰، ۱۵۰.۲۴۷ نفر و جمعیت شهر تاکستان ۷۷.۹۰۷ نفر که تعداد خانوار این شهر ۲۲.۸۹۴ خانوار و تعداد زنان ۳۸.۴۵۳ نفر و تعداد مردان ۳۹.۴۵۴ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲).

بوئین زهرا

بوئین‌زهرا شهری است در بخش مرکزی شهرستان بوئین‌زهرا و از توابع استان قزوین است. از نظر جغرافیایی در ۵۰ درجه و ۴ دقیقه درازای خاوری و ۳۵ درجه و ۴۶ دقیقه پهنای شمالی و در ارتفاع ۱۲۱۰ متری از سطح دریا قرار دارد. آب و هوای این منطقه؛ معتدل مایل به گرم و خشک است. برخی کلمه زهرا را تبدیل شده واژه «زرا» از «زر» به معنی مقدس دانسته و بوئین را ترکیبی از «بو» و «یین» به معنی «چشمه» و «خدا» می‌دانند که روی هم «چشمه خدای مقدس» می‌شود که آن را متعلق به الهه آناهیتا - فرشته پاک و آب‌های روان - می‌دانستند. در این منطقه معبدی به نام ناهید بوده که بعدها به «خاتون»، «بی‌بی»، «دختر» و ... تغییر نام داده است. در کتاب «التدوین» آمده که منظور از «زهرا» دختر «روی» صاحب ری است که بقعه‌ای را به دخترش بخشید و او هم در آن جا بنایی کرد. «خرابه قلا» یا «قلعه خرابه» و تپه عظیم «برموده» در شمال ابراهیم آباد، حاکی از تمدنی کهن در این منطقه است. دشت قزوین، «دشتابی»، «رامند» و بوئین‌زهرا - که در جنوب استان قزوین واقع شده است - تمدنی بسیار کهن دارند. درلا به لای صدها تپه باستانی این منطقه، می‌توان تمدن بزرگ و دیرینه‌ای به طول بیش از ۹۰۰۰ سال را مشاهده کرد. آثار کشف شده از جنس طلا، برنز و سفال، با نقوش شطرنجی و نقاشی حیوانات با رنگ‌های قهوه‌ای تیره، اخراپی و مایل به سبز - از حیث تنوع و تناسب در شکل و رنگ آمیزی - جزو نمونه‌های ارزنده سفال پیش از تاریخ این ناحیه است. از آثار موجود در تپه‌های باستانی شهرستان بوئین‌زهرا؛ پیشینه‌ای حدود ۹۰۰۰ سال برای این منطقه برآورد می‌شود که از قدیمی‌ترین مناطق ایران و جهان به شمار می‌آید. بوئین زهرا در فاصله پنجاه کیلومتری شهر قزوین قرار گرفته است. شغل اصلی مردم بوئین زهرا کشاورزی است و به طور کلی آب و هوای آن معتدل خشک است. هوای مرکز شهرستان، تابستان‌ها گرم و خشک و زمستان‌ها سرد است. در زلزله سال ۱۳۴۱ بسیاری از آثار باستانی بوئین‌زهرا فرو ریخت. از آثار باقی‌مانده این منطقه می‌توان به کاروان سرای دوره صفویه و برج‌های خرقان اشاره کرد. مردم بوئین زهرا به زبان‌های تاتی و آذری سخن می‌گویند. جمعیت شهرستان بوئین‌زهرا بر اساس سرشماری عمومی سال ۱۳۹۰، ۱۶۴.۷۲۳ نفر و جمعیت شهر بوئین زهرا ۱۸.۲۱۰ نفر که تعداد خانوار ۵.۲۴۸ خانوار و تعداد زنان ۸.۹۷۳ نفر و تعداد مردان ۹.۲۳۷ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲).

تحلیل داده‌ها

گام نخست: کدگذاری باز^۱ داده‌ها

در این مرحله که کدگذاری باز نامیده می‌شود، این داده‌ها به منظور تحلیل و تفسیر آن‌ها، کدگذاری شدند. به بیان دیگر، داده‌های خام به منظور کشف مفاهیم سازمان‌دهی شدند برای مصاحبه عمیق با ساکنین تات‌نشین، پرسش‌های مصاحبه با توجه به مؤلفه‌های

^۱ Open Coding

هویت اجتماعی در بخش‌های تعلقات به جغرافیا، جنسیت، خانواده، قومیت، دین و مذهب، ملیت، طراحی شدند که در ادامه ذکر شده‌اند. سپس مفاهیم با محوریت حوزه‌های مذکور و در راستای موضوع و مسأله و اهداف تحقیق، استنتاج شدند. در ادامه داده‌های گردآوری شده طبقه‌بندی شده و در گام دیگر نظم‌دهی مفهومی صورت گرفت. در واقع، به‌منظور استنتاج مفاهیم، سعی شد به این پرسش کلیدی پاسخ داده شود که «از آن‌چه مصاحبه‌شونده گفته، چه تعبیری و چه برداشت معنایی و محتوایی می‌توان داشت» از این رو، به بررسی خرد داده‌ها پرداخته شد و سعی شد عبارات برگرفته از مصاحبه عمیق، بدون کوچکترین تغییراتی و به‌صورت سطر به سطر بررسی شوند. مفاهیمی که در ادامه استنتاج شده‌اند، بلوک‌هایی هستند که اساس پژوهش حاضر را شکل داده‌اند. به‌طور خلاصه، این گام که کدگذاری باز نامیده می‌شود، فرایندی تحلیلی پژوهش بوده که با آن، مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها کشف شدند (استراس و کوربین، ۱۹۹۰: ۷۴؛ استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۲۳؛ فلیک، ۱۳۸۸: ۳۳۳). در ادامه تحقیق ابتدا برخی از مشخصات عمومی جامعه نمونه که توصیف ویژگی‌های فردی و عمومی مشارکت‌کنندگان و مصاحبه‌شوندگان است، در قالب ماتریسی مشخص ارائه گردیده و سپس مفاهیم استنباط شده و مقولات برگرفته از داده‌های خام، بیان شده است.

جدول (۲): ماتریس توصیف ویژگی‌های فردی و عمومی نمونه‌های کیفی

کد	سن	جنسیت	محل تولد	محل سکونت	دین و مذهب	زبان	تاهل	سواد	حرفه
۱	۳۵	زن	گیلان	تاکستان	مسلمان/شیعه فارسی	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد/کتابداری	کارمند/کتابدار
۲	۳۷	زن	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی	کارمند/کتابدار
۳	۴۷	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	دکتری/برنامه ریزی شهری	دبیر/نویسنده
۴	۷۰	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی/استاد ادبیات	محقق و شاعر بزرگ تاکستان
f-۵	۶۳	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد	بازنشسته/محقق
f-۶	-	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد/علوم سیاسی	استاد دانشگاه
f-۷	-	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد/تاریخ	استاد دانشگاه
f-۸	-	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد/تاریخ	پژوهشگر تات
f-۹	-	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد/تاریخ	دبیر و نویسنده
f-۱۰	-	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی ارشد/جامعه‌شناسی	پژوهشگر تات
f-۱۱	-	مرد	تاکستان	تاکستان	مسلمان/شیعه	تاتی	متاهل	کارشناسی	دبیر بازنسته و

پژوهشگر	ارشد/تاریخ								
دبیر و نویسنده	دکتری/برنامه ریزی شهری	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	تاجکستان	تاجکستان	مرد	۴۷	f-۱۲
دبیر و پژوهشگر تات	کارشناسی ارشد/تاریخ	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	تاجکستان	تاجکستان	مرد	۴۸	۱۳
مغازه دار	ابتدایی	متاهل	آذری	مسلمان/شیعه	تاجکستان	بناب	مرد	۴۶	۱۴
کارگر	دیپلم	متاهل	آذری	مسلمان/شیعه	تاجکستان	بناب	مرد	۲۵	۱۵
ویزیتور	دیپلم	متاهل	آذری	مسلمان/شیعه	تاجکستان	قزوین	مرد	۳۱	۱۶
کارمند دانشگاه	فوق دیپلم/دانشجوی کارشناسی	مجرد	تاتی	مسلمان/شیعه	اسفرورین	اسفرورین	مرد	۳۳	۱۷
استاد دانشگاه	کارشناسی ارشد/ریاضی	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	اسفرورین	اسفرورین	زن	۳۵	۱۸
دانشجو	کارشناسی	مجرد	تاتی	مسلمان/شیعه	اسفرورین	اسفرورین	مرد	۲۳	۱۹
راننده	متوسطه	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	شال	شال	مرد	۳۶	f-۲۰
مغازه دار	ابتدایی	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	شال	شال	مرد	۴۸	f-۲۱
آزاد	دیپلم	مجرد	تاتی	مسلمان/شیعه	شال	شال	مرد	۳۳	f-۲۲
بازنشسته/شاعر و نوحه سرا	دیپلم	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	شال	شال	مرد	۶۵	۲۳
بازنشسته/شاعر و نویسنده	دیپلم	متاهل	تاتی	مسلمان/شیعه	دانسفهان	خیارج	مرد	۶۵	۲۴

گام دوم: نام‌گذاری مفاهیم و انتخاب مفاهیم محوری و تعیین مقولات، کدگذاری محوری^۱

در این بخش با محوریت موقعیت مکانی تات‌نشین‌های استان قزوین (تاجکستان و بوئین زهرا) مقولات استنتاج و استنباط شده از مفاهیم ارائه شدند و به عبارتی کدگذاری محوری انجام پذیرفت. مقولات استنباط شده از مفاهیم، این ظرفیت را دارند که توضیح دهند چه چیزی به واقع در جریان است. به بیان دیگر، کدام مسئله، موضوع یا رویدادی برای تات‌نشینان اهمیت دارد و تصویری که تات‌نشینان از خود ارائه می‌دهند به چه صورتی است. آنچه در این گام اهمیت دارد نحوه مرتبط کردن مقولات با مفاهیم در راستای ویژگی‌ها و ابعاد آن‌هاست. از این‌رو، مفاهیم بر اساس ویژگی‌های مشترک و یا معانی مرتبط موجود در آن‌ها، گروه‌بندی شده و بر این اساس، مقولات، استنتاج شده‌اند. برای نام‌گذاری مقولات، تلاش شده منطقی‌ترین و انتزاعی‌ترین توصیف از آنچه در

^۱ Axial Coding

جریان است، انتخاب شود. بنابراین، پس از رده‌بندی مفاهیم، مقولاتی استخراج شدند که تفاوت‌ها را بر پایه ویژگی‌ها و ابعاد ویژگی‌ها نشان دهند.

جدول (۳): مقولات به دست آمده از کدگذاری محوری داده‌ها

مقوله‌ها	ر	مقوله‌ها	ر
مقوله‌ها	ر	مقوله‌ها	ر
محوریت دین و ارزش‌های دینی (۰۰۲)	۲	سابقه تنش برون‌گروهی با آذری‌ها (۰۰۱۸)	۱
نفوذ رسانه‌ها (۰۰۶)	۴	سست شدن روابط خانوادگی و محلی نسبت به گذشته (۰۰۵)	۳
فرهنگ شفاهی (۰۰۸)	۶	فردیت و منفعت‌طلبی شخصی (۰۰۷)	۵
ایرانی دانستن خود و افتخار به ایران و فرهنگ آن (۰۰۱۰)	۸	نقش محوری زنان در حوزه ادبیات و فرهنگ (۰۰۹)	۷
زبان تاتی محور تعاملات خانوادگی، همسایگی، محله و منطقه‌ای (۰۰۱۲)	۱۰	همکاری و همیاری محله‌ای (۰۰۱۱)	۹
علاقه و دوست داشتن زبان تاتی (۰۰۱۴)	۱۲	تعلق خاطر به زادگاه (۰۰۱۳)	۱۱
شناخت و آگاهی از پراکنش تات‌ها (۰۰۱۶)	۱۴	میهن‌پرستی (۰۰۵۰)	۱۳
دغدغه معیشت و مشکلات زندگی (۰۰۲۰)	۱۶	بی‌اهمیتی نسبت به تات‌ها (۰۰۱۹)	۱۵
افتخار به تات‌ها (۰۰۲۲)	۱۸	برتری مردان (۰۰۲۱)	۱۷
ناراحتی از تبعیض علیه تات‌ها (۰۰۲۴)	۲۰	اصالت قومی (۰۰۲۳)	۱۹
تغییرات اجتماعی و فرهنگی (۰۰۲۶)	۲۲	مشارکت سیاسی بالا (۰۰۲۵)	۲۱
باور به اشتراک‌تباری با مادها (۰۰۲۸)	۲۴	اهمیت ارزش‌های خانوادگی (۰۰۲۷)	۲۳
همایش بین‌المللی و بانک تات (۰۰۳۰)	۲۶	اقلیت و ناشناس ماندن تات‌ها (۰۰۲۹)	۲۵
قوم‌شناختن خود (۰۰۴۹)	۲۸	پابندی به سنت‌ها و آداب و رسوم (۰۰۳۱)	۲۷
در اولویت نبودن مباحث دینی در تاجیکستان (۰۰۳۴)	۳۰	ازدواج‌های درون‌گروهی تات‌ها (۰۰۳۳)	۲۹
مهاجرت خیلی پایین به سایر مناطق (۰۰۳۶)	۳۲	طایفه‌ای‌گری (۰۰۳۵)	۳۱
انسجام و همبستگی بالا (۰۰۳۸)	۳۴	واقع‌بینی (۰۰۳۷)	۳۳
ازدواج‌های تک‌همسری (۰۰۴۰)	۳۶	برابری جنسیتی (۰۰۳۹)	۳۵
آگاهی قومی (۰۰۴۲)	۳۸	تشخص و عزت‌نفس پیدا کردن تات‌ها (۰۰۴۱)	۳۷
قداست کلمه ننه (۰۰۴۴)	۴۰	فرسایش باورها و ارزش‌های مشترک نسبت به گذشته (۰۰۴۳)	۳۹
رواج چند همسری (۰۰۴۶)	۴۲	مشارکت حداکثری تات‌ها در دفاع مقدس (۰۰۴۵)	۴۱
خاص بودن زبان تاتی و نقش آن در جنگ تحمیلی (۰۰۴۸)	۴۴	نابسامانی و انحرافات اجتماعی بسیار پایین در منطقه (۰۰۴۷)	۴۳

در ادامه مرحله کدگذاری محوری داده‌ها، ابتدا با استفاده از الگوی پارادایمی، مقولات به دست آمده به شرایط علی، پدیده، زمینه، راهبردهای کنش/کنش متقابل و پیامدها تقسیم شدند^۱، نتیجه این تقسیم‌بندی در جدول ذیل نشان داده شده است

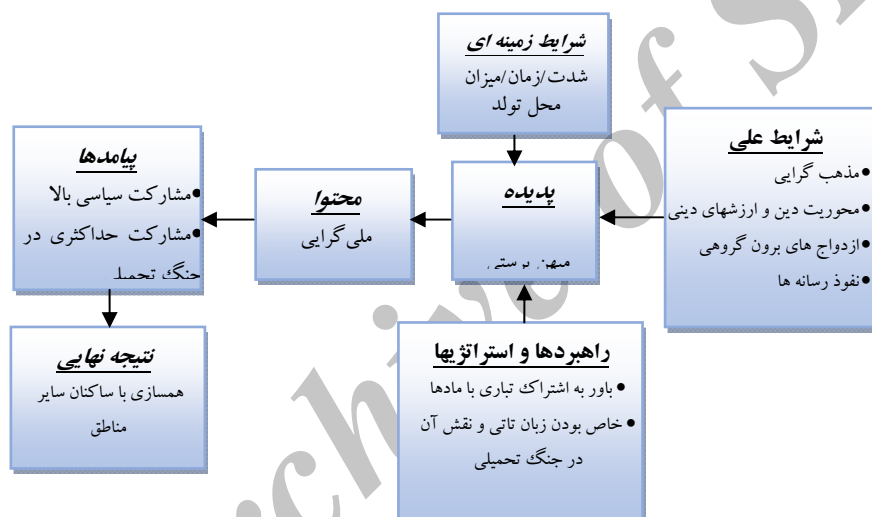
گام سوم: کدگذاری انتخابی^۲

گام سوم، «کدگذاری انتخابی یا گزینشی» می‌باشد. کدگذاری گزینشی، کدگذاری محوری را در سطحی انتزاعی‌تر ادامه داده و به نوعی موجب شکل‌گیری و پیوند دسته‌بندی با سایر گروه‌ها می‌شود (فلیک، ۱۳۸۸: ۳۳۷). در این قسمت به این مطلب توجه می‌شود

۱. رک به (استراس و کوربین، ۱۳۸۷: ۹۸-۹۷؛ فلیک، ۱۳۸۸: ۳۳۴؛ ازکیبا؛ وثوقی؛ عبدالهی، ۱۳۹۲: ۸).

^۲ Selective Coding

که هر مقوله، معمولاً بیش از یک ویژگی یا صفت دارد. در واقع، هدف از کدگذاری گزینشی در این پژوهش، پروراندن و یا پرورش مقولات استنتاج شده می‌باشد. در این بخش مقولات به دست آمده در انتزاعی‌ترین سطح ممکن با هم ترکیب و مقولات هسته‌ای کشف و به دست آمدند. بر این اساس مقوله «ملی‌گرایی» و مقوله «محل‌گرایی» دو مقوله هسته‌ای استنباط و کشف شده در این پژوهش و بر اساس داده‌های میدانی و بر مبنای فرآیند کدگذاری داده‌ها است که این دو مقوله هم توانایی جذب سایر مقولات محوری و خرده مقولات را در خود دارند و هم به کرات در فرآیند تحقیق به انحاء مختلف تکرار شده‌اند. «محل‌گرایی» در ارتباط با مقولاتی مانند «تعلق بخاطر به موسیقی محلی، تعلق به زادگاه، اصالت قومی، قوم شناختن خود، علاقه و دوست داشتن زبان تاتی، شناخت و آگاهی از پراکنش تات‌ها، محوریت زبان تاتی در تعاملات، افتخار به تات‌ها، باور به اشتراک تباری با مادها، آگاهی قومی، خاص بودن زبان تاتی» به دست آمده و «ملی‌گرایی» نیز در ارتباط و پیوند با مقولات «ایرانی دانستن خود و افتخار به آن، میهن پرستی، مشارکت حداکثری در دفاع مقدس، مشارکت سیاسی بالا، همسازی با ساکنان سایر مناطق» استنباط و به دست آمده است. به طور کلی الگوی نظری و تحلیلی نهایی این تحقیق که هم چگونگی شکل‌گیری و تأثیر و تأثر مقولات هسته‌ای و هم چگونگی شکل‌گیری محتوای پدیده‌ها و نحوه ارتباط آن‌ها با یکدیگر در نمودار شماره (۱) مشخص شده است.

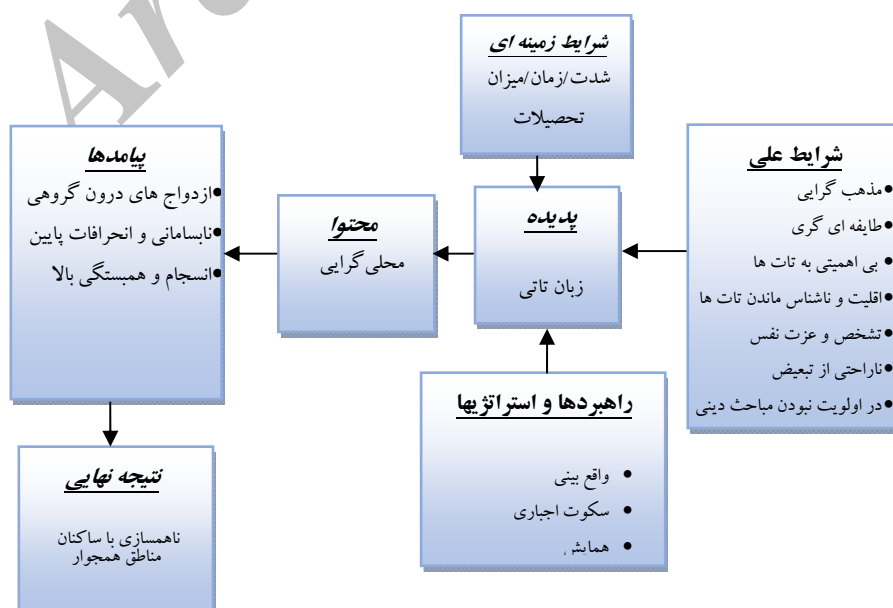

نمودار (۱): الگوی پارادایمی تعلقات ملی تات نشینان

یکی از مقولات مرکزی تحقیق که در فرآیند مقوله‌سازی بدست آمد «میهن پرستی» است که این مقوله بر ساخته از مفاهیم و شاخص‌هایی مانند (۲۶). بوسیدن خاک ایران/ایرانی بودن؛ ۱۹۳. بالیدن به ایرانی بودن و پذیرفتن ایران به عنوان سرزمین آبا و اجداد؛ ۲۴۰. افتخار به ایرانی بودن؛ ۲۷۸. افتخار به ملیت و ایرانی بودن؛ ۳۰۷. افتخار به ایرانی بودن؛ ۴۴۲. کشور دوست بودن تات‌ها؛ ۶۶۱. ایران سرزمین و میهن تات‌ها؛ ۶۷۱. عدم شک و تردید در ایران دوستی و همسویی با آرمان‌های کشور) است. شرایط و زمینه‌های که منجر به شکل‌گیری میهن پرستی و به عبارتی تعلقات ملی در بین تات‌نشینان شده، اشتراکات مذهبی و دینی، تأثیرات رسانه‌های جمعی و ازدواج‌های برون‌گروهی بوده که مفاهیم و شاخص‌هایی نظیر (۲۵). دوست داشتن ائمه اطهار؛ ۲۷. مسافرت به کربلا/مذهبی بودن؛ ۴۸. دوست داشتن ائمه اطهار و پیغمبران؛ ۵۲. علاقه به زیارت امام زاده؛ ۵۸. علاقه به مراسم عزاداری محرم؛ ۷۳. اعتقاد قلبی به امامان؛ ۷۹. گفتن اینکه من سیدام؛ ۹۱. علاقه به زیارت اماکن مذهبی و امام زاده‌ها؛ ۱۰۴. تعلق به ائمه اطهار و انتخاب اسامی آنها برای فرزندان؛ ۱۰۸. اهمیت و جایگاه مهم مذهب؛ ۱۱۷. احساس نزدیکی با ائمه اطهار و انتخاب اسامی آنها برای فرزندان؛ ۱۲۲. نقش مذهب و هم مذهبی بودن در امر ازدواج؛ ۱۲۵. زیارت اماکن مذهبی (پیر)؛ ۱۲۹. علاقه به اسامی مذهبی؛

۳۵۷. سنت های مذهبی منطقه ای و ملی؛ ۳۶۷. تعلقات مذهبی رسمی و تأکید بر آن؛ ۶۳۷. ارادت داشتن به ائمه اطهار؛ ۶۴۱. تعلق خاطر زیاد به ائمه و امامان؛ پایبندی به دین؛ ۱۰. ایمان به خدا؛ ۱۱. داشتن تقوا؛ ۱۹. افتخار به مسلمان بودن؛ ۲۰. پایبندی به مناسک دینی؛ ۲۱. تعلق به مناسک دینی؛ ۲۲. پایبندی به مناسک دینی؛ ۲۸. اعتقاد به خدا؛ ۳۰. تعلق به مناسک دینی؛ ۳۹. کمک به دیگران به خاطر رضای خدا؛ ۴۱. اعتقاد به خدا؛ ۴۲. ایمان به خدا؛ ۴۹. ایمان به خدا؛ ۸۴. ایمان به خدا؛ ۸۵. برابر و برادر بودن همه انسان ها و اهمیت مسلمان بودن؛ ۱۱۲. احساس نزدیکی با دین و تعلق زیاد؛ ۱۱۹. نجات بخش بودن نماز و روزه و زکات؛ ۱۲۰. ایمان به آخرت؛ ۱۲۱. ایمان به دنیای دیگر؛ . عید قربان به عنوان ارزشمندترین عید؛ ۱۳۰. نقش دین در زندگی؛ ۱۷۳. عید فطر و قربان به عنوان مهمترین اعیاد تات های کجلی؛ ۱۷۵. اهمیت زیارت اهل قبور؛ ۱۹۱. اهمیت و جایگاه مراسمات دینی و مذهبی برای تات های کجلی؛ ۲۴۱. دوست داشتن دین و مذهب خود؛ ۲۴۳. مهم بودن دین و اعتقادات دینی از هر لحاظ؛ ۲۴۶. بیشتر بودن تعلقات دینی و مذهبی؛ ۲۴۸. پسندیدن اسامی دینی و مذهبی؛ ۲۷۹. انتخاب اسامی دینی و مذهبی برای فرزندان؛ ۳۰۲. پسندیدن اسامی دینی برای فرزندان؛ ۳۳۹. انتخاب اسامی دینی برای فرزندان؛ ۳۶۱. همسویی و تعلق به دین؛ ۵۵۸. پر رنگ بودن اعتقادات دینی و مذهبی مردم اسفرورین؛ ۵۶۷. داشتن مساجد زیاد توسط هر طایفه و فامیل؛ ۵۶۸. زیاد و در اولویت بودن اعتقادات دینی؛ ۵۶۹. زیاد بودن مساجد؛ ۵۷۳. نامگذاری دینی و مذهبی اکثر مردم اسفرورین برای فرزندان؛ ۵۸۸. در اولویت بودن مسائل دینی و اعتقادی در بین مردم اسفرورین/پر رنگ بودن اعتقادات دینی و مذهبی مردم اسفرورین؛ ۵۹۰. انتخاب اسامی دینی و مذهبی برای فرزندان در اسفرورین؛ مذهبی بودن عموم مردم تات دانشفهان) از ویژگی ها مهم دینی و مذهبی بودن تات نشینان است.

این شرایط با مقولات باور به تبار مشترک با مادها در بین تات نشینان و نیز خاص بودن و تأثیرگذار بودن زبان تاتی مخصوصاً در جنگ تحمیلی تقویت شده و منجر به شکل گیری مشارکت سیاسی بالا در مناسبت های ملی، مشارکت و همبستگی در جنگ تحمیلی و افتخار به آن و در نتیجه همسویی و همسازی با هنجارها و ارزش های ملی شده است. در این خصوص اکثر تات نشینان اعتقاد و باور دارند که ریشه و تبار آن ها از قوم ماد است و مادها ساکنان اولیه ایران بوده اند و در نتیجه تات ها از اقوام ایرانی اصیل هستند و قوم مهاجر نیستند و از اول در کشور ایران ساکن بوده اند. از سوی دیگر باور و اعتقاد به بومی بودن و تبار مشترک با قوم کهن ماد، با باورهای دینی و مذهبی رسمی ایران در هم تنیده شده و به نوعی ایرانی بودن و اسلامی بودن از مشخصه های بارزی است که تات ها بر آن پافشاری می کنند و هرچند شدت و ضعف مقوله دوم در مناطق مختلف تات نشین، متفاوت است و تات نشینان تاکستان شاخص های ملی گرایی و ایرانی بودن را پررنگ تر و برجسته تر از شاخص های دینی و مذهبی در خود می بینند.

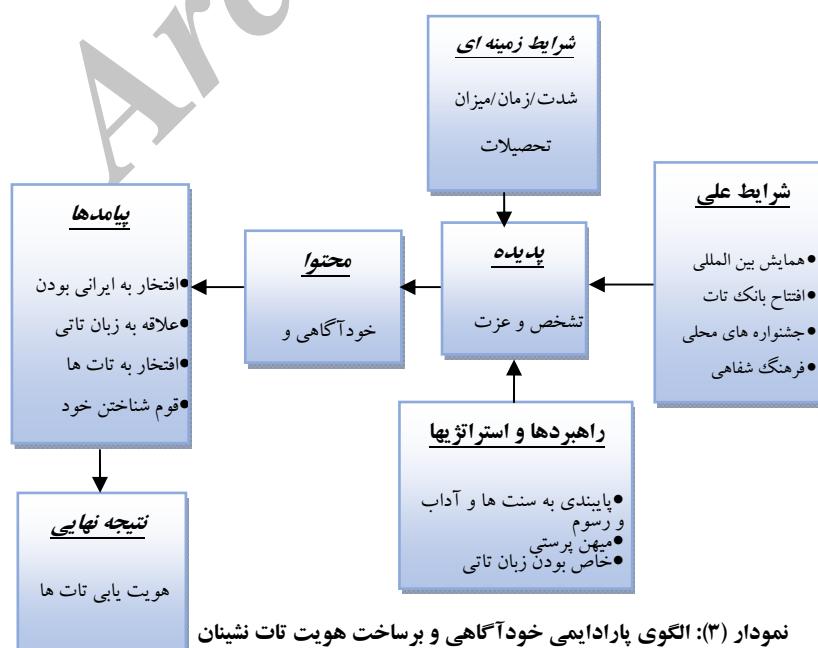

نمودار (۲): الگوی پارادایمی تعلقات محلی و قومی تات نشینان

یکی دیگر از مقولات مهم و مرکزی در این تحقیق «محوریت زبان تاتی» می‌باشد که محتوای آن تعلقات محلی و قومی و به عبارتی هویت قومی است. این مقوله در ارتباط با مقولات تعلق خاطر به موسیقی محلی، آگاهی قومی، پابندی به سنت‌ها، اصالت قومی، ازدواج‌های درون‌گروهی، تعلق به زادگاه و نیز خرده‌مقولاتی مانند علاقه و دوست داشتن زبان تاتی، خاص بودن زبان تاتی، قوم شناختن خود، باور به اشتراک تباری با مادها، شناخت از پراکنش تات‌ها، اهمیت جشنواره‌های محلی و افتخار به تات‌ها، شکل گرفته است. مفاهیم و شاخص‌هایی که به عنوان عناصر اصلی تعلقات محلی و قومی هستند عبارتند از: (۱. دوست داشتن موسیقی محلی؛ ۱۶. علاقه به موسیقی تالشی؛ ۱۷. دلبستگی به موسیقی تالشی؛ ۱۸. موسیقی دلنشین محلی؛ ۱۷. علاقه به موسیقی تاتی؛ ۱۱۶. علاقه به موسیقی آذری و تالشی؛ ۱۲۴. دوست داشتن موسیقی سنتی؛ ۱۴۷. اهمیت موسیقی محلی در روحیه آدم؛ ۱۶۷. گوش دادن اهالی کجیل به موسیقی آذری و فارسی؛ ۲۰۹. دوست داشتن موسیقی محلی؛ ۲۴۵. علاقه به موسیقی محلی و سنتی؛ ۲۹۹. دوست داشتن موسیقی محلی؛ ۳۲۰. پسندیدن موسیقی ترکی و فارسی؛ ۶۲۹. رایج بودن موسیقی بومی و محلی در شال؛ ۳۷. صحبت به تاتی در خانواده؛ ۸۰. صحبت به تاتی در خانواده؛ ۸۱. اکثر تات‌ها در خانواده به تاتی صحبت می‌کنند؛ ۹۳. حرف زدن به تاتی در خانه؛ ۹۷. اهمیت همشهری و هم‌زبان بودن در مراسم خاکسپاری؛ ۱۸۷. اهمیت خاص زبان تاتی بین تات‌نشینان؛ ۱۸۹. صحبت کردن اکثریت تات‌ها به زبان تاتی در خانواده؛ ۲۰۰. گستره زبان تاتی در تعاملات روزمره و همسایگی؛ ۲۱۷. تاتی حرف زدن در خانه؛ ۲۲۱. تاتی صحبت کردن در خانواده پدری؛ ۲۲۲. انتقال زبان تاتی به فرزندان؛ ۲۳۳. صحبت کردن به زبان تاتی در خانه؛ ۲۵۱. صحبت کردن به زبان تاتی؛ ۲۵۳. توانایی تکلم فرزندان به تاتی؛ ۲۵۷. تاتی حرف زدن در منزل؛ ۲۵۸. تاتی صحبت کردن فرزندان؛ ۲۶۲. حرف زدن به تاتی؛ ۲۶۷. صحبت کردن به تاتی در منزل؛ ۲۷۲. بلد بودن تاتی و شناخت خوب؛ ۲۷۳. صحبت کردن به تاتی با فرزندان؛ ۲۷۳. صحبت کردن به تاتی با فرزندان؛ ۲۹۶. صحبت به تاتی در منزل؛ ۳۰۱. علاقمندی به زبان تاتی و تکلم با فرزندان به تاتی؛ ۳۰۴. صحبت کردن به تاتی در منزل؛ ۳۰۹. حرف زدن به تاتی؛ ۳۱۹. حفظ زبان تاتی در منطقه غیر تات؛ ۳۳۶. صحبت به تاتی با بچه‌ها در منزل؛ ۴۳۰. جایگاه بالای زبان تاتی و سخن گفتن اکثریت مردم به این زبان؛ ۵۷۱. تاتی صحبت کردن مردم اسفروورین در منزل و در منطقه؛ ۵۷۲. تاتی صحبت کردن در دانشگاه به خاطر بومی بودن؛ ۵۷۸. علاقمندی بعضی‌ها به مطالعه به زبان تاتی؛ ۵۹۱. کمک کردن هم‌زبانان تاتی در مناطق دیگر و نقش تات بودن در کمک به هم؛ ۶۰۸. صحبت کردن اکثریت مردم در منطقه به تاتی؛ ۶۵۲. وجود لهجه‌های مختلف تاتی در بین مناطق تات‌نشین تاجیکستان؛ ۶۵۵. زیاد شدن آگاهی و شناخت مردم از زبان تاتی و صحبت کردن به تاتی؛ ۶۵۶. رواج یافتن زبان تاتی حتی در صورت مهاجرت و برگشتن به محل؛ ۶۸۳. صحبت همه بچه‌های منطقه به تاتی؛ ۴۷. آگاهی از تات‌ها؛ ۱۹۶. نقش مطالعه و تحصیل در آگاهی قومی و ارزش پیدا کردن و مهم شدن زبان تاتی؛ ۴۵۰. نقش فرهنگ دوستی در شناخت و آگاهی قومی؛ ۴۶۸. دغدغه اهل تحقیق و ذوق به آگاهی تاریخی و فرهنگی؛ ۴۶۹. دغدغه افراد خاص نسبت به ریشه و تاریخ؛ ۵۷۶. شکل‌گیری آگاهی از تاریخ و فرهنگ قومی بین مردم در حال حاضر؛ ۶۵۵. زیاد شدن آگاهی و شناخت مردم از زبان تاتی و صحبت کردن به تاتی؛ ۲۵۶. شناخت از تاریخ و پراکندگی تات‌ها؛ ۲۷۲. بلد بودن تاتی و شناخت خوب؛ ۳۴۷. شناخت از کتاب‌هایی در مورد تات‌ها؛ ۳۷۵. شناخت از تاریخ و پیشینه و با سندیت حرف زدن؛ ۳۹۸. داشتن شخصیت‌های برجسته و شناخت مردم از آن‌ها؛ ۴۴۹. به وجود آمدن علاقه برای شناخت از تاریخ و فرهنگ تاتی؛ ۴۵۰. نقش فرهنگ دوستی در شناخت و آگاهی قومی؛ ۴۶۵. شناخت تاریخی از تاتی؛ ۴۶۸. دغدغه اهل تحقیق و ذوق به آگاهی تاریخی و فرهنگی؛ ۴۶۹. دغدغه افراد خاص نسبت به ریشه و تاریخ؛ ۵۹۷. مهم بودن تاریخ و ریشه سرزمینی برای بعضی از تات‌ها؛ ۶۵۵. زیاد شدن آگاهی و شناخت مردم از زبان تاتی و صحبت کردن به تاتی؛ ۶۷۰. خیارج به عنوان منطقه قدیمی و مهد آموزش تات‌ها؛ ۱۵۰. دوست داشتن سنت‌ها و شب‌نشینی‌ها؛ ۱۵۸. حفظ زبان و فرهنگ تاتی حتی در صورت مهاجرت به سایر مناطق؛ ۱۹۲. حفظ سنت‌های عید نوروز؛ ۲۱۱. توجه به فرهنگ و آداب و رسوم ملی و قومی و دینی؛ ۳۲۵. شرکت در

مراسمات محلی؛ ۲۷۴. دل‌بستگی به سنت‌ها؛ ۲۷۵. احیا کردن سنت‌های قدیمی فرهنگ تاتی؛ ۳۱۶. پابندی کامل به فرهنگ قومی؛ ۳۶۸. حفظ آداب و رسوم محلی؛ ۵۷۴. تفاوت آداب و رسوم اسفرورین با مناطق دیگر و احترام و دید و بازدید از بزرگترها؛ ۶۰۳. فرهنگ سنتی داشتن منطقه؛ ۱۵۲. خالص ماندن زبان تاتی کجلی؛ ۲۰۶. باستانی و اصیل ایرانی بودن زبان تاتی؛ ۲۳۸. افتخار به گذشته و قوم تات؛ ۲۴۷. کهن و اصیل بودن قوم تات؛ ۲۸۴. قدیمی بودن قوم تات؛ ۲۸۸. تعلق به فرهنگ تاتی و ریشه دار بودن فرهنگ تات‌ها؛ ۴۵۶. اصالت قومی؛ ۴۷۷. بکر ماندن زبان و فرهنگ تاتی به خاطر عدم همسویی با حکومت‌ها؛ ۵۲۴. قدمت و تاریخ بالای تات‌ها؛ ۶۸۱. قدمت زیاد زبان تاتی با توجه به واژه‌هایی که دارد؛ ۲۸۹. ازدواج‌های فامیلی و درون‌گروهی؛ ۴۴۱. ازدواج درون‌گروهی و همسان همسری‌گزینی تات‌ها؛ ۵۵۳. ازدواج‌های خویشاوندی و درون‌گروهی؛ ۵۸۰. تفاوت مراسم عزرا و عروسی مناطق تات‌نشین با سایر مناطق؛ ۱۲. عدم ازدواج با افراد شرور؛ ۱۳. عدم ازدواج به خاطر مسائل خانوادگی؛ ۸۷. در اولویت بودن ازدواج با تات‌ها؛ ۲۴۴. پسندیدن ازدواج درون‌فامیلی؛ ۳۷۷. ازدواج‌های خویشاوندی و محلی؛ ۲۹. تعلق به زادگاه؛ ۴۴. دوست داشتن زادگاه؛ ۴۵. احساس نزدیکی با هم و وطن؛ ۵۵. تعلق خاطر به زادگاه؛ ۵۶. احساس خوب به سرزمین مادری؛ ۶۹. کلوری بودن؛ ۱۰۳. احساس خوب به سرزمین مادری؛ ۱۰۵. علاقه به وطن (زادگاه)؛ ۱۱۳. تعلق به سرزمین پدری و مادری؛ ۱۳۴. علاقه به وطن (زادگاه)؛ ۱۴۰. علاقه به روستای خود؛ ۱۷۲. تعلق خاطر خیلی زیاد تات‌ها به سرزمین و زادگاه؛ ۱۷۶. خلخال‌ی معرفی کردن اکثر تات‌های کجلی/اهمیت منطقه و زادگاه؛ ۱۸۴. نقش هم منطقه‌ای بودن در همبستگی / محوریت منطقه جغرافیایی در انسجام و روابط دوستانه؛ ۱۹۷. اهمیت زادگاه و سرزمین برای تات‌های خلخال؛ ۲۰۳. علاقه به زادگاه و وطن؛ ۲۸۶. دوست داشتن منطقه تات‌نشین؛ ۳۵۸. هویت مکانی فرامنطقه‌ای در سطح شهرستان (خلخال)؛ ۳۶۶. پررنگ بودن هویت مکانی فرامنطقه‌ای؛ ۳۹۳. داشتن تعلق محلی و منطقه‌ای خیلی بالا؛ ۵۱۸. تاکستانی دانستن مردم منطقه در معرفی خود به دیگران؛ ۵۱۹. اولویت موقعیت مکانی در معرفی خود). این مقوله از یک طرف با مذهب‌گرایی و شاخص‌های مذهبی و از طرف دیگر با تکیه بر در اولویت نبودن شاخص‌های مذهبی و دینی در مناطق دیگر تات‌نشین و با احساس تبعیض و نابرابری، ناشناس و ناشناخته ماندن، اقلیت بودن شکل گرفته است که پیامد آن ازدواج‌های درون‌مذهبی و درون‌گروهی و انسجام و همبستگی درون‌گروهی از نمودهای آن است و که با شرایط و زمینه‌های دیگری مانند تشخص و عزت نفس پیدا کردن و به نوعی با خودآگاهی گروهی و قومی، تأکید بر ارزش‌های گروهی زیاد شده و با شکل‌گیری روابط و مناسبات درون‌گروهی، طایفه‌ای‌گری محور تعاملات بوده و در نتیجه نابسامانی‌ها و انحرافات اجتماعی به واسطه این شناخت و تعاملات تنگاتنگ درون‌گروهی پایین و کنترل شده است.

نمودار (۳): الگوی پارادایمی خودآگاهی و برساخت هویت تات‌نشینان

از جمله مقولات مرکزی دیگر، «تشخص و عزت نفس پیدا کردن تات‌نشینان» است که محتوای قابل استنباط از این مقوله، خودآگاهی و برساخت هویت تات‌نشینان است. با توجه به مصاحبه‌های به‌عمل آمده، اکثر تات‌نشینان به این نکته مهم که تات‌ها نسبت به گذشته اعتماد به نفس، عزت نفس و خودآگاهی یافته‌اند، تأکید دارند. نقطه عطف در فرآیند افتخار به هویت در بین تات‌نشینان، برگزاری همایش بین‌المللی تات‌شناسی در سال ۱۳۷۸، برگزاری نمایشگاه و افتتاح بانک تات است. همچنین تات‌نشینان با برگزاری جشنواره‌های متعدد، حفظ فرهنگ و ادبیات شفاهی تاتی، سعی در معرفی و شناساندن فرهنگ خاص تات‌ها هستند و در این بین عناصری مانند پایبندی به سنت‌ها و آداب و رسوم، میهن‌پرستی و خاص بودن زبان تاتی از جمله مواردی هستند که مقوم و تحکیم‌کننده خودآگاهی و برساخت هویت آنان است. نتیجه چنین فرآیندی برای تات‌نشینان، افتخار به ایرانی بودن و بومی، کهن و اصیل دانستن خود و شناساندن فرهنگ تاتی از یک طرف، و آگاهی قومی و افتخار به زبان، فرهنگ و قوم تات از سوی دیگر است.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که از عنوان مطالعه پیداست، هویت محور اصلی در این مطالعه بود که ابعاد محلی و ملی هویت و مطالعه رابطه بین این دو با رویکردی اجتماعی، طرح اصلی این تحقیق بود. برای مطالعه هویت تات‌نشینان و چگونگی رابطه بین هویت محلی و هویت ملی آنان، ۲ منطقه تات‌نشین به عنوان متن و بستر پژوهش انتخاب شد و داده‌ها و اطلاعات لازم در راستای سؤالات و اهداف تحقیق، با بهره‌گیری از روش تحقیق اسنادی و روش کیفی نظریه‌مبنایی به‌دست آمد. در بخش اسنادی مطالعات و تحقیقات تجربی داخلی و خارجی در ارتباط با موضوع مرور شد و در انتهای این بخش تحقیقاتی که در رابطه با تات‌ها و مناطق تات‌نشین انجام شده بود، گزارش و جمع‌بندی از نتایج آن‌ها صورت گرفت و در ادامه شیوه اسنادی، ادبیات نظری موضوع که دیدگاه‌های نظری و مفاهیم اساسی موضوع دسته‌بندی و طرح گردید و الگو و چارچوب نظری تحقیق با محوریت دیدگاه‌های جامعه‌شناختی، دیدگاه کنش متقابل، دیدگاه کارکردگرایی و دیدگاه‌های تلفیقی مدرن، ارائه گردید. در شیوه تحقیق نظریه‌بنیانی، با تکنیک مشاهده، مصاحبه عمیق و نیمه‌عمیق و مصاحبه‌های گروهی، در راستای موضوع و مسأله تحقیق، با مراجعه به نمونه‌های کیفی و مشارکت‌کنندگان، داده‌ها و اطلاعات لازم جمع‌آوری و سپس با کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی، شاخص‌ها و مفاهیم، مقولات و قضیه اصلی تحقیق کشف و الگوی نظری و تحلیلی ترسیم شد.

محلی‌گرایی و ملی‌گرایی دو مقوله هسته‌ای بودند که در انتزاعی‌ترین سطح ممکن از دل داده‌های جمع‌آوری شده به دست آمد. «محلی‌گرایی» و مقوله «ملی‌گرایی» دو مقوله هسته‌ای استنباط شده در این تحقیق است که این دو مقوله هم توانایی جذب سایر مقولات محوری و خرده مقولات را در خود دارند و هم به کرات در فرآیند تحقیق به انحاء مختلف تکرار شده‌اند. محلی‌گرایی از مقولاتی مانند «تعلق بخاطر به موسیقی محلی، تعلق به زادگاه، اصالت قومی، قوم شناختن خود، علاقه و دوست داشتن زبان تاتی، شناخت و آگاهی از پراکنش تات‌ها، محوریت زبان تاتی در تعاملات، افتخار به تات‌ها، باور به اشتراک تباری با مادها، آگاهی قومی، خاص بودن زبان تاتی، مذهب گرایی» به‌دست آمده و ملی‌گرایی نیز از مقولات «ایرانی دانستن خود و افتخار به آن، میهن‌پرستی، مشارکت حداکثری در دفاع مقدس، مشارکت سیاسی بالا، همسازی با ساکنان سایر مناطق، محوریت دین و ارزش‌های دینی» استنباط و به‌دست آمده است. مقولات دیگری مانند تعلقات جنسیتی، خانواده‌گرایی، ازدواج‌های درون‌گروهی، طایفه‌ای‌گری و امثالهم در ذیل مقوله هسته‌ای محلی‌گرایی و مقولات دیگری نظیر ازدواج‌های برون‌گروهی ذیل مقوله هسته‌ای ملی‌گرایی قرار گرفتند.

با توجه به نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق، تصور و برداشتی که تات‌نشینان از خودشان دارند به صورت چند بعدی است و ذیل هویت جمعی و عام «ملی‌گرایی»، هویت قومی و خاص خود «محلی‌گرایی» را نیز دارند که البته کم و کیف این عناصر هویتی بسته

به شرایط زمینه‌ای و مخصوصاً موقعیت جغرافیایی متفاوت است. به طوری که مطابق یافته‌ها، تصور و برداشت مناطق تات‌نشین بوئین‌زهرا، بیشتر ملی‌گرایانه است. بدین معنی که هم عناصر و مولفه‌های دینی و هم عناصر و مولفه‌های ملی در بین این ساکنان پررنگ است و عناصر و مولفه‌های محلی و قومی در اولویت‌های بعدی قرار می‌گیرد. این در حالی است که در مناطق تات‌نشین تاکستان، تصور و برداشت تات‌ها عمدتاً محلی‌گرایانه است، هر چند شاخص‌های ملی‌گرایانه نیز در بین ساکنان این مناطق پررنگ است. به‌طور کل در رابطه بین سطوح هویتی تات‌نشینان، هویت محلی تات‌نشینان با هویت ملی هم‌سو، هم‌گرا و سازگار بود و تات‌نشینان هم تعلقات محلی و قومی خود را دارند و هم خود را به عنوان یک میهن‌پرست ایرانی و مسلمان معرفی می‌کنند و برای همین هویت قومی آنان هم‌سو و هم‌ساز با هویت ملی است. نکته قابل توجه در رابطه سطوح هویتی، قالب بودن هویت محلی در بین ساکنان تاکستان و قالب بودن هویت ملی و دینی ساکنان بوئین‌زهرا است. از جمله عامل‌های اثرگذار در روند شکل‌گیری هویت محلی‌گرایانه تات‌نشینان، تشخص و عزت نفس پیدا کردن از یک طرف و ناشناس و در اقلیت ماندن نیز از سویی دیگر بودند که از جمله مهم‌ترین زمینه‌های شکل‌گیری هویت محلی‌گرایانه تات‌نشینان به شمار می‌آیند. با تشخص و عزت نفس پیدا کردن، تات‌نشینان ضمن رسیدن به خودآگاهی بر ویژگی‌های منحصر به فرد و خاص خود رجوع و تأکید می‌کنند و سعی در مرزبندی و تمایزگذاری بین ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی خود با سایر اقوام و خرده فرهنگ‌های ساکنان مناطق هم‌جوار، هستند. محتوای قابل استنباطی که از پدیده محلی‌گرایی هویتی و ملی‌گرایی هویتی در فرآیند تحقیق به دست آمد، هویت محلی-قومی و هویت ملی-دینی است. احساسات و تعلقات به شاخص‌های مکانی، موسیقایی محلی، خانوادگی، زبانی، باورهای مشترک، تاریخ مشترک، ازدواج‌های درون‌گروهی، افتخار به تات بودن، از جمله شاخص‌هایی هستند که هویت قومی خاص گرایانه تات‌نشینان را شکل و پرورش داده است و احساسات و تعلقات کل‌گرایانه؛ ارزش‌های دینی، میهن‌پرستی، ایرانی بودن و مشارکت، از جمله شاخص‌هایی هستند که هویت ملی عام گرایانه تات‌نشینان را تشکیل و پرورش داده است. آنچه از برآیند و ارتباط این دو مقوله به دست می‌آید مکمل بودن و هم‌سو بودن این دو مقوله است که به‌صورت هم‌سو و هم‌ساز در تعامل با هم هستند.

در نهایت پیامد محلی‌گرایی ضمن انسجام و همبستگی، مشارکت بالا، ناسامانی و انحرافات پایین و کنترل شده، مهاجرت خیلی پایین و ازدواج‌های درون‌گروهی، موضع‌گیری و تنش نرم در مقابل هویت‌های خاص سایر اقوام است که مرادفات و مناسبات تنگاتنگی به دلیل هم‌جواری با یکدیگر دارند. در نقطه دیگر پیامد ملی‌گرایی، ازدواج‌های برون‌گروهی و سست شدن باورهاست و نتیجه نهایی آن هم‌سوایی و هم‌سازی با باورهای جمعی و سرزمینی است. افزون بر این، تات‌نشینان برای دوری جستن از تنش‌ها و درگیری و منازعات قومی، به زعم خودشان در بسیاری از مواقع سکوت اجباری اختیار کرده‌اند و سعی داشته‌اند با روابط و مناسبات منطقی و حساب شده، با ساکنان و همسایگان مناطق هم‌جوار تعامل داشته باشند. هم‌چنین در هویت عام گرایانه، تات‌نشینان بر باورهای مشترک تأکید دارند که نتیجه نهایی آن هم‌سوایی و هم‌سازی با باورهای جمعی و سرزمینی و در نتیجه هویت ملی است.

با توجه به نتایج مطالعه ایرانی اصیل بودن و تبار مشترک با قوم ماد، زبان باستانی ایرانی و ... وجه مشترک آگاهی مردم تات‌نشین در باب هویت تاریخی‌شان است و برگزاری همایش بین‌المللی تات‌شناسی در سال ۱۳۷۸، برگزاری نمایشگاه بین‌المللی اسناد و مدارک تاتی و افتتاح بانک تات، انتشار کتب مختلف در زمینه تاریخ، ادبیات و اشعار تاتی، انتشار پایان‌نامه‌ها، مقالات و سایر تحقیقات و هم‌چنین محوریت تاکستان به عنوان سرزمین تات‌نشین با توجه به بعد جمعیتی‌اش، روند هویت‌یابی تات‌ها را تسهیل و تسریع کرده است. و بدین منظور مولفه‌های زبان، تبار، سرزمین و شناخت و آگاهی قومی از یک طرف و نیز مکتوب شدن زبان، تاریخ، ادبیات و سنت‌های شفاهی از طرف دیگر، دغدغه‌های هویتی «تات‌ها» را در دهه‌های اخیر به وجود آورده است و سوالات اساسی که «من کیستم؟» و ریشه و تبار من از کجاست؟ را به وجود آورده است و تمایزیابی از مهم‌ترین وجوه مشترک مناطق تات‌نشین شده است.

در ارتباط با پیوند بین یافته‌ها و نتایج داده‌محور مطالعه با نظریه‌های جامعه‌شناختی، دو گانه محلی‌گرایی و ملی‌گرایی، از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های جوامع سنتی/مدرن و به عبارتی توسعه نیافته/توسعه یافته، است که نظریه پردازانی چون تونیس با تفکیک گمین شافت و گزل شافت؛ دورکیم با تفکیک جامعه سنتی و جامعه صنعتی؛ پارسونز با تفکیک اجتماع سنتی و اجتماعی توسعه یافته و خیلی دیگر از نظریه پردازان در مورد ویژگی‌های این جوامع با محوریت دوگانه‌های خاص‌گرایی و عام‌گرایی، بحث کرده‌اند. به زعم دورکیم فرآیند و مکانیزم تحول از جامعه مکانیکی به جامعه ارگانیکی با مفاهیم واسطی تحت عنوان جابجایی‌های جمعیتی، گسترش شهرنشینی یا تراکم مادی، ارتباطات و تراکم اخلاقی، پیشرفت و تقسیم کار تبیین می‌شود. دیدگاه تمایز ساختاری دورکیم، به نحو بارزتری خود را در نظریه تکاملی پارسونز نشان می‌دهد. پارسونز معتقد است جریان تکاملی جوامع به سوی تمایز ساختارها و هماهنگی بر اساس اصول عام پیش می‌رود و او بر حسب الگوی تکاملی جوامع را به سه نوع کلی تقسیم می‌کند؛ ۱. جوامع نوع ابتدایی که تا حد نسبتاً اندکی پیچیده هستند. ۲. جوامع نوع میانی (بینابین جوامع ابتدایی و جوامع مدرن) که به واسطه تحول مهم ابداع زبان مکتوب، تحول فرهنگی بارزی یافته‌اند. ۳. جوامع نوع مدرن که نظام حقوقی جامعه به نهاد تبدیل شده است. به عقیده پارسونز یک سری از جوامع با پذیرش کتابت، بر میزان تمایز و گسترش فرهنگ‌شان افزوده‌اند و در نقطه مقابل فرهنگ شفاهی، موجب ثبات روابط اجتماعی شان شده‌اند. به‌طور کلی داده‌های این پژوهش ارتباط تنگاتنگ و نزدیکی با نظریه‌های کارکردگرایی، ساختی‌کارکردی و کنش متقابل نمادین و بخصوص با نظریه الگوهای انتزاعی که مبتنی بر فرض شقاق و دوگانگی ذاتی میان جوامع، است. دوگانگی سنت/مدرن، شرق/غرب، طبیعت/فرهنگ، عام/خاص.

منابع

۱. آرادگلی، م (۱۳۴۹) بررسی واج‌شناسی گویش تاتی دهکده کجل (خلخال) براساس روش‌های نوین زبان‌شناسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه تهران.
۲. آل‌احمد، ج (۱۳۵۳) تات‌نشین‌های بلوک زهرا، ج (۳)، تهران: امیر کبیر.
۳. احمدلو، ح؛ افروغ، ع (۱۳۸۱) رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۳.
۴. احمدی، ح (۱۳۸۲) هویت ملی ایرانی در گستره تاریخ، فصلنامه مطالعات ملی، بهار - شماره ۱۵: ۷-۴۶
۵. ازکیا، م؛ وثوقی، م؛ عبدالمهی، ع (۱۳۹۲) جهان - محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان: مطالعه موردی هورامان تخت، مجله توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۹۲.
۶. استراوس، آ؛ کوربین، ج (۱۳۹۲) مبانی پژوهش کیفی (فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای)، ترجمه ابراهیم افشار، ج (۳)، تهران: نی.
۷. استراوس، آ؛ کوربین، ج (۱۳۸۷) اصول روش تحقیق کیفی، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۸. اکبری، ح (۱۳۹۴) هویت اجتماعی در شهر تهران، تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
۹. توسلی، غ (۱۳۷۹) نظریه‌های جامعه‌شناسی، ج (۷)، تهران: سمت.
۱۰. جنکیز، ر (۱۳۸۱) هویت اجتماعی، ترجمه تورج یار احمدی، تهران: شیرازه.
۱۱. حاجیانی، ا (۱۳۷۹) تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، شماره ۵: ۱۹۳-۲۲۸.
۱۲. داوری، ر (۱۳۷۶) ناسیونالیسم و انقلاب، تهران: دفتر پژوهش و برنامه‌ریزی فرهنگی.
۱۳. دوران، ب (۱۳۸۷) هویت اجتماعی؛ رویکردها و نظریه‌ها، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی.
۱۴. دوران، ب (۱۳۸۱) تأثیر اینترنت بر هویت همالان، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال دوم، شماره ۵.
۱۵. رفعت‌جاه، م؛ شکوری، ع (۱۳۸۴) اینترنت و هویت اجتماعی، فصلنامه پژوهش زنان، دوره اول، شماره ۲.
۱۶. روشه، گ (۱۳۸۰) تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی، ج (۱۲)، تهران: نی.
۱۷. سبزیلیو، ج (۱۳۸۹) نشانه‌های تالشی در مناطق تات زبان خلخال، مجله ادب پژوهی، شماره ۱۳، پاییز ۸۹.
۱۸. سبزیلیو، ج (۱۳۹۰) فرهنگ تاتی، رشت: فرهنگ ایلیا.
۱۹. فلیک، ا (۱۳۸۸) درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، ج (۲)، تهران: نی.

۲۰. عبداللهی، م (۱۳۷۴). بحران هویت جمعی و دینامیسم و مکانیزم تحول آن در ایران و تاثیر آن بر دینامیسم مبادله فرهنگی ایران و جهان، نامه پژوهش، شماره ۲ و ۳.
۲۱. عبداللهی، م؛ حسین‌بر، ع (۱۳۸۱). گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران، مج. ایران، دوره چهارم، شماره ۲: آگه.
۲۲. عبدلی، ع (۱۳۸۰). ادبیات تات و تالش، تهران: سهامی انتشار.
۲۳. عبدلی، ع (۱۳۶۳). فرهنگ تاتی و تالش، بندر انزلی: دهخدا.
۲۴. علی‌محمدی، ا (۱۳۸۴). سیمای بخش اسفرورین، قزوین: حدیث امروز.
۲۵. گل‌محمدی، ا (۱۳۸۱). جهانی شدن، هویت و فرهنگ، تهران: نی.
۲۶. گیدنز، آ (۱۳۷۸). تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نی.
۲۷. کارنگ، ع (۱۳۳۵). تاتی و هرزنی، مجله جهان اخلاق، شماره ۴.
۲۸. کارنگ، ع (۱۳۳۴). خلخال یک لهجه آذری، تبریز: شفق.
۲۹. محمدی، ب (۱۳۸۷). درآمدی بر روش تحقیق کیفی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۳۰. معراجی‌لرد، ج (۱۳۷۷). زبان تاتی در شاهرود و خلخال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
۳۱. نوابخش، م؛ هاشمی‌نژاد، ف؛ زادش‌پور، و (۱۳۸۹). بررسی آثار اینترنت و موبایل در تغییر هویت جوانان ۱۵-۲۹ سال استان مازندران، فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال اول، شماره ۱.
۳۲. نوابخش، ف؛ خادم، ر؛ آرام، ه (۱۳۹۲). اینترنت و هویت اجتماعی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۵، شماره ۲، بهار ۱۳۹۲، صفحه ۳۷-۵۴.
۳۳. نوازی، ب (۱۳۸۶). بررسی هویت تات‌های ایران، فصلنامه مطالعات ملی، ۲۹، سال هشتم، شماره یک.
۳۴. وثوقی، م؛ نیک‌خلق، ع. ا (۱۳۷۹). مبانی جامعه‌شناسی، ج (۲)، تهران: بهینه.
۳۵. وثوقی، م؛ ایمانی، ع؛ کاظمی، ع (۱۳۸۸). جهادی شدن و تحولات ساختاری در جامعه روستایی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال دوم، دوره اول، زمستان ۸۸.
۳۶. یارشاطر، ا (۱۹۶۹). آذری، زبان فارسی در آذربایجان، نقل از دانشنامه ایران و اسلام، جزء اول، تهران.
۳۷. یارشاطر، ا (۱۳۵۴). دانشنامه ایران و اسلام، رویه‌های ۶۱ تا ۶۹/ زیرواژه آذری/ رویه ۹۰، تهران: ترجمه و نشر کتاب.
۳۸. یحیی‌زاده، س. ا (۱۳۸۲). بررسی زبان‌شناختی گویش تاتی شاهرود و خلخال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه شیراز.
۳۹. یوسفی، ع (۱۳۸۰). روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت ملی اقوام در ایران، فصلنامه مطالعات ملی، تابستان - شماره ۸: ۱۱ تا ۴۲.
40. Barker, P. W (2008). *Religious Nationalism in Modern Europe If God Be For Us* (Routledge Studies in Nationalism and Ethnicity). New York: Routledge.
41. Blumer, h (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Englewood Cliffs, NJ: Prenticellall.
42. Tony yu ,Fu-lai & Man Kwan , Diana sze ,(2008) " Social Consciousness" , *Social Identities* , , www.Informaworld.com
43. Glaser.b & Strauss.a (1967) *Discovery of grounded theory* Hawthorne: aldin publishing company.
44. Levy, Marion j, (1969). *Modernization and the Structure of Societies*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
45. Leonhard, Jorn, (2006). *Nation-States and Wars*. In Timothy Baycroft, Mark Hewitson (Editor), *What Is A Nation? Europe 1789-1914*, Oxford, New York: Oxford University Press.
46. Smith, A. D (2009). *Ethno-symbolism and nationalism: A cultural approach*. London: Routledge.
47. Yarshter. E (1969) *a grammar of southern tati dialect*, The Hague: Paris.